

Linneuniversitetet

Kalmar Växjö

Examensarbete

[Klistra in populärkulturell referens här]

*Populärkultur i styrdokument och läroböcker för
religionskunskapen på gymnasienivå*

*Författare: Erika Angelsmark
Handledare: Kristina Myrvold
Examinator: Torsten Löfstedt
Termin: VT14
Ämne: Religionsvetenskap
Nivå: Avancerad nivå
Kurskod: GO1294*

Abstract

Popular culture is a phenomenon of growing importance in the society today. Children and teenagers are increasingly using popular culture in their everyday life to reflect and answer questions about their identities and the meaning of life. Swedish primary and upper secondary schools are expected to prepare their students for adulthood and to provide them with tools to explain understand and problematize contemporary society. From this perspective it is relevant to question whether the schools achieve this and whether the instruction given there represents the contemporary society. For the purpose of knowing more about how popular culture is perceived and dealt with in the Swedish education system, this study examines how eight textbooks in Religious Education (RE) and the national curriculum for upper secondary school discuss and treat popular culture.

The study focuses on when and in what ways the textbooks mention popular culture and if the curriculum provides any supportive base for including popular culture in religious education. The textual analysis of the RE textbooks illustrates that popular culture is seldom mentioned in the books and rarely discussed or reflected upon. The most common instances of popular culture in the textbooks are small references outside of the main text. The authors of the textbooks have thus not integrated thorough discussion about popular culture but rather added in some popular cultured references where they thought it would fit in the texts. With regard to the national curriculum for Religious Education, there is some recognition of how to use and discuss popular culture and its importance for students is acknowledged. However, this recognition is only explained in the comments to the curriculum and not in the document itself.

The apparent lack of popular culture in RE textbooks is in this study discussed from the perspective of power relations and popular culture perceived as a culture form with low status. As historians have asserted, cultural forms that have historically been called and perceived as low culture have also been used as objects for the exercise of power. While popular culture today has taken over functions that traditionally belong to the established religions, and while in some cases popular culture can be perceived as a form of religion, popular culture is still commonly viewed as a lower form of culture for the masses and consequently a cultural form with lower status. This exercise of power has usually been downward in the social hierarchy, from middle class towards working class, to today's groups of adults towards youth. It may be this trend that emerges when this study shows the lack of popular culture in RE textbooks. It is adults who write the curriculum, it is adults who write the textbooks and it is adults who teach in schools. Popular culture is said to belong to the young and therefore it does not have sufficiently high status to be brought in to the classroom.

Keywords

Religious education, Upper secondary school, Curriculum, Textbook, Popular culture, High and low culture

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
1.2 Tidigare forskning	3
1.3 Populärkultur	7
1.3.1 En definition	8
1.3.2 Populärkultur och religion	10
1.4 Teori	12
1.5 Metod och material	12
1.5.1 Kvalitativ innehållsanalys	13
1.5.2 Gymnasieskolans styrdokument	14
1.5.3 Läroböcker för religionskunskap kurs 1 och 2	15
2 Resultat och analys	17
2.1 Läroplan Gyll	17
2.2 Religionskunskap – för gymnasiet	18
2.3 Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet, kurs 1	18
2.4 Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet, kurs B	19
2.5 Lika och unika – om mening, värde och tro, Religionskunskap 1 och 2	20
2.6 Religion och livet	21
2.7 Religion och sånt 1	22
2.8 Relief Livsvägar – Religionskunskap för kurs 1	22
2.9 Mittpunkt Religionskunskap 1	22
2.10 Populärkultur som lågkultur	23
3 Slutsatser	25
4 Referenser	27
Bilagor	I
Bilaga A Tabell över Populärkultur i Läroböckerna	I

1 Inledning

”I would hate to find ourselves in a complete secular world where entertainment was passing for some kind of religious experience.”¹

Citatet ovan kommer från George Lucas, mannen som anses vara skaparen av *Star Wars* berättelserna. Hans filmer har fått otroligt genomslag över hela världen och är några av de mest välkända historierna i dagens samhälle. Citatet är ett svar på frågan om unga vänder sig till filmer istället för organiserad religion. Lucas är i citatet kritisk till tanken att människan i en sekulär värld skulle använda underhållning för att uppnå religiositet eller religiösa upplevelser, men detta kan vara en utveckling som till viss del redan sker i samhället. Lucas *Star Wars* franchise har inspirerat flera rörelser som skulle kunna sammanfattas som en form av Jedi-religion, detta baserat på berättelsernas Jedi-riddare. Riddarna är uppdelade i goda och onda men alla lyder under den världsomväldande kraften som genomsyrar allt levande. Jedi-riddarna har lärt sig att styra denna kraft och använda den som sin egen. År 2001 gjordes en undersökning där 0,37% av den australienska befolkningen (70,509 personer) och 0,7% av den brittiska (390,000 personer) erkände sig till just Jedi-religionen.² I ett samhälle där media får allt större utrymme är det inte otroligt att samhället kommer påverkas av utvecklingen. I och med globalisering, sekularisering och privatisering skapas ett samhälle där relationen till organiserad religion förändras, inte minst för unga. Barn och ungdomar idag lever omgivna av media och konstant underhållning. De bombarderas med nya intryck och har allt större möjligheter att dela med sig av dem i allt större utsträckning och till allt större grupper än vad som tidigare har varit möjligt.

Populärkultur är en stor del av vardagslivet i dagens samhälle. Jag personligen växte upp med tv, radio, böcker och serietidningar ständigt närvarande. Vi såg *Disneydays* och *Bolibompa* om kvällarna, prenumererade på *Kalle Anka* och *Bamse*, var med i bokklubbar som skickade hem olika böcker varje månad, gick på bio och hade musiken alltid lätt tillgänglig genom radio, kassetband, CD-skivor och slutligen Mp3-spelare och mobiltelefoner. Jag var fortfarande ung när mina föräldrar skaffade internet. Modemet lät högt när de kopplade upp sig och världen hemma blev lite större, som 10–12-åring var jag medlem i åtminstone fyra olika internetgemenskaper där jag regelbundet chattade och interagerade med människor, både som jag kände i den fysiska verkligheten och dem som jag aldrig träffat ”på riktigt”. I takt med att jag uppnått vuxen ålder har teknologin växt med otrolig framfart och världen för unga har aldrig varit större. Mina yngre bröder har nästan lika många vänner som de umgås med digitalt som fysiskt - ofta genom att spela olika onlinespel. De kan ha igång olika kommunikationskanaler för att samtala samtidigt som de ser film eller tv-serier. Jag själv lever i ett konstant flöde av populärkulturella referenser där film, tv, reklam, böcker, tidningar och mat tillhör vardagen och refererar till varandra. Internetrecensenter som recenserar film och tv finns i det oändliga, så även ”memes”; internetskämt som främst refererar till populärkultur.

Det är inte en ologisk tanke att dessa konstanta flöden påverkar hur vi människor ser och tänker om oss själva. Därför har jag valt i denna undersökning att fokusera just på populärkulturen och unga. Skolans roll i en utveckling som den här är ofta oklar. Skolan ska representera samhället och förmedla den kunskap

¹Adam Possamai. *Religion and Popular Culture – a Hyper Real Testament?* Bruxelles: P.I.E – Peter Lang, 2005:75.

²Possamai, 2005:72-73.

unga behöver för att kunna förstå, problematisera och leva i samhället. För att kunna göra det behöver skolan behandla samhället så som det ser ut idag. Är populärkultur då en del i detta samhälle och bör det behandlas i skolmiljön?

I den här undersökningen kommer begreppet populärkultur användas för att innefatta delar i den massproducerade konsumtionskultur som både unga och vuxna är en del av. Begreppet är föränderligt och beror på sin situation men innefattar moderna kulturella yttringar av film, böcker, musik, spel, tv, virtuella gemenskaper, mode, mat, kända profiler, med mera.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med den här undersökningen är att få en större förståelse för populärkulturens användning i religionskunskapsundervisningen på gymnasienivå. Det finns ett värde i att studera dessa förhållanden eftersom religion och populärkultur på flera sätt hör ihop. Religionsantropologen Pierre Wiktorin menar att religion och populärkultur används för att stärka och förmedla varandra. Exempelvis använder Mel Gibson film för att presentera historien om Jesus i *The Passion of the Christ*, medan verk som *Matrix* använder sig av religiösa moment men har populärkulturen central.³ Populärkultur växer även alltmer fram som en del av nyandlighet och religion i dagens moderna samhälle. Religionssociologen Adam Possamai menar att underhållning kan bli en del av identitetsskapandet till den grad att det blir ett andligt sökande genom populärkulturen.⁴

Jag har valt att i den här undersökningen inrikta mig på läroböckerna och styrdokumentet. Läroböcker är det vanligaste läromedlet i skolan och flertalet lärare utgår i stor mängd utifrån sina läroböcker och den information som tas upp i dessa.⁵ Om populärkultur inte används i läroböckerna finns alltså en överhängande risk för att det inte får en plats i undervisningen. Min frågeställning är:

1. Finns det underlag i Skolverkets läroplan, ämnesplan och kursplaner för religionskunskap på gymnasiet för att använda populärkultur i religionskunskapsundervisningen?
2. Hur används populärkultur i läroböcker för religionskunskap på gymnasienivå?
3. Vad kan förekomsten av populärkulturens inslag/frånvaro i skolans styrdokument och läroböcker bero på?
4. Varför är det av betydelse att arbeta med populärkultur och dess förhållande till religion på religionskunskapen på gymnasienivå?

För att få svar på frågeställningen närläser jag de avsnitt i gymnasieskolans läroplan som berör skolans värdegrund, övergripande mål samt ämnet religionskunskap. Eftersom läroplanen endast beskriver den religionskunskapskurs som är gymnasiegemensam använder jag mig även av religionskunskapens ämnesplan. En sådan läsning kräver mycket tolkning som kan vara problematisk ur forskningssynpunkt och jag använder mig därför av Skolverkets kommentarer till ämnesplanen samt ett kodschema närmare presenterat i metoddelen. En liknande närläsning i form av en kvalitativ innehållsanalys görs av åtta olika läroböcker från fyra olika förlag. Detta för att se hur populärkultur används och nämns i de olika texterna. Resultatet analyseras i

³Pierre Wiktorin. *Religion och populärkultur – från Harry Potter till Left Behind*. Lund: Sekel bokförlag, 2011:21.

⁴Possamai, 2005:76.

⁵Sture Långström. *Författarröst och lärobokstradition – en historiedidaktisk studie*. Umeå: Umeå universitet, 1997:15,17.

en diskussion om populärkultur som traditionellt ansedd lågkultur och populärkulturens betydelse i undervisningen.

1.2 Tidigare forskning

Vid insamling av material och letandet efter tidigare forskning om mitt undersökningsämne upptäckte jag snart att min undersökning hamnar under tre områden med rikt forskningsmaterial. Läroboksgranskning, populärkultur och unga samt populärkultur och religion är tre för sig stora områden men desto svårare är det att finna forskning som anknyter till alla tre områden. Under den här delen har jag ändå valt att rikta in mig på forskning med läroböcker i fokus, eftersom min undersökning främst är en läroboksgranskning i religionskunskap.

Först presenterar jag en rapport från 1985 där författarna har gjort en läroboksgranskning om livsfrågor i religionsämnet. Sedan introduceras en rapport från 2006 utgiven av Skolverket där 24 läroböcker inom fyra ämnen, däri religionskunskap, granskades utifrån aspekter från skolans värdegrund. Därefter presenteras en läroboksgranskning från år 2000 där undersökningen syftade till att se hur buddhismen framställs i läroböcker i religionskunskapen, en läroboksgranskning från 2004 om islams framställning i läroböcker för religionskunskapen, samt en läroboksgranskning från 2006 om andrafiering i läroböcker i historia och religionskunskap. En nyare avhandling från 2007 diskuterar istället populärkulturens möte med unga barn, och sedan dessa unga barns möte med skolan och populärkulturens del i detta. Avhandlingen visar på flera intressanta aspekter av hur unga använder populärkultur och hur detta behandlas i skolvärlden, även om avhandlingen behandlar små barn och inte gymnasieelever, läroböcker eller religionsämnet.

Karin Bankeström, Lars S Björndahl, Sofia G:dotter Engquist, Anders Göth, Christer Mobeck, Birgitta Simma och Dan S Winander skrev år 1985 vid den teologiska institutionen på Uppsala Universitet rapporten *Livsfrågor och läromedel – en undersökning om förhållandet mellan lgy 70 och basläromedel i religionskunskap samt ett försök till konstruktiv kritik: rapport från tematerminen*, en undersökning jämförande dåvarande läroplan med sex olika läroböcker i religion. Frågan undersökningen utgår ifrån är: ”Behandlar läroböckerna i religionskunskap för gymnasieskolan livsfrågor i den omfattning och på det sätt som läroplanen, lgy 70, anger?”⁶ Syftet med undersökningen är att utläsa vad och hur läroplan lgy 70 diskuterar livsfrågor i undervisningen, undersöka hur dessa livsfrågor sedan faktiskt behandlas i läroböckerna och slutligen jämföra resultaten.⁷ För att kunna tolka läroplanens behandling av livsfrågor använder de sig av en intentionstolkning och olika rimlighetstolkningar. Detta genom att arbeta fram en begreppsapparat vars analyspråk även tillämpas på läroböckerna. Läroböckerna undersöks både kvantitativt, genom statistisk metod, och kvalitativt.⁸

I undersökningen kommer författarna fram till att merparten av läroböckerna behandlar livsfrågor i den omfattning som läroplanen föreskriver, men inte nödvändigtvis på det sätt som den förespråkar. Författarna menar att lgy 70 föreskriver att det ska finnas samspel mellan det stoff som presenteras och elevernas livssituationer. Detta samspel, menar författarna, uppnår ingen av läroböckerna helt. En förklaring de ger är att det skulle kunna bero på att läroplanen är något otydlig med hur detta ska ske.

⁶ Karin Bankeström. *Livsfrågor och läromedel – en undersökning om förhållandet mellan lgy 70 och basläromedel i religionskunskap samt ett försök till konstruktiv kritik: rapport från tematerminen*, Uppsala: Uppsala Universitet, 1985:2.

⁷Bankeström, 1985:2-3.

⁸Bankeström, 1985:5-6.

Detta leder vidare till en diskussion av författarna om hur en lärobok i så fall bör vara utformad. De menar att en lärobok bör vara skriven på ett, för eleverna, begripligt språk som bidrar till att fördjupa elevernas kunskaper och kanske även väcka intresse. Läroboken bör ha en tydlig elevanknytning och behandla de frågor som av eleverna prioriteras som betydelsefulla.⁹

Skolverket publicerade år 2006 rapporten *I enlighet med skolans värdegrund? – En granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. Rapporten är en läroboksgranskning där 24 läroböcker granskas utifrån hur de framställer etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, trostillhörighet och sexuell läggning, i syftet att få reda på hur läroböckerna förhåller sig till skolans värdegrund. Läroböckerna tillhör ämnena biologi/naturkunskap, historia, religionskunskap och samhällskunskap och är anpassade för grundskolan i årskurs 7-9 samt gymnasieskolan kurs A. Det är tre läroböcker inom varje ämne och skolform vilket resulterar i totalt 24 läroböcker.¹⁰

I rapporten förklaras skolans värdegrund vara ett dokument som skolans värderingar ska bygga på, och dessa värderingar ska grunda sig i samhällets grundläggande värden. Dessa värden inkluderar bl.a. människans lika värde, solidaritet och individens frihet.¹¹ Forskningen utfördes av olika forskare som utvaldes som innehavare av särskild kompetens inom de utvalda områdena. Forskarna är professor Harald Rundblom som utförde granskningen av aspekten etnisk tillhörighet, professor Anders Gustavsson och fil.dr. Catarina Nyberg som utförde granskningen av aspekten funktionshinder, docent Britt-Marie Berge och adjunkt Göran Wilding som utförde granskningen av aspekten kön, professor Kjell Härenstam som utförde granskningen av aspekten religion och trosuppfattning, samt docent Håkan Larsson och fil.mag. Maria Rosén som utförde granskningen av aspekten sexuell läggning.¹² Samtliga forskare utgick utifrån samma frågeställning:

- 1) Vad säger lärobokstexten/bilderna explicit om etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion/trosuppfattning eller sexuell läggning? Vilka kategorier/grupper presenteras? När, var, hur och varför framträder dessa kategorier/grupper? I vilka sammanhang eller i vilka sociala relationer framträder dessa kategorier/grupper?
- 2) Vilka meningar/innebörder lägger lärobokstexten/bilderna i relation till etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion/trosuppfattning eller sexuell läggning (i de kategorier/grupper som framträder i läroboken?) Hur presenteras/gestaltas/konstrueras etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion/trosuppfattning och sexuell läggning? Hur framställs t.ex. kvinnor och män eller funktionshindrade i text och bild? Finns det exempel på stereotypier? Vilka? Finns det explicita uttryck för diskriminering, särbehandling, kränkning? Förekommer osynliggörande, uteslutning? Vilket fokus har texten (normalitet eller mångfald)?
- 3) Finns det exempel på resonemang som försöker överskrida stereotypier etc. ("goda exempel")?¹³

Utifrån forskarnas resultat kommer Skolverket fram till att det finns stora svårigheter att skapa en nyanserad bild i en genre som läroböcker, men att det ändå finns ett oroväckande antal exempel där läroböckerna kan anses bryta mot de värderingar som

⁹Bankeström, 1985:195, 197.

¹⁰Skolverket. *I enlighet med skolans värdegrund? – En granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. 2006:16.

¹¹Skolverket, 2006:6.

¹²Skolverket, 2006:5.

¹³Skolverket, 2006:14.

ska förmedlas enligt skolans värdegrund eller ge ensidiga resonemang när ämnen behandlas. I läroböckerna existerar det flera indikationer på diskriminering och kränkande behandling. Ett exempel som särskilt nämns av Skolverket är hur begreppet terrorism behandlas i samband med islam.¹⁴ Skolverket framhäver att något som en ”perfekt” lärobok inte finns och är omöjlig att uppnå, författarna har ett begränsat utrymme att röra sig med och boken ska samtidigt vara kommersiell och säljbar. Nyansering får ofta inte plats.¹⁵

Kjell Härenstam har även publicerat *Kan du höra vindhösten? Religionsdidaktik – om konsten att välja kunskap*. Boken problematiserar lärarens uppgift att välja ut och granska kunskap, med fokus på det material som kan finnas i läroböckerna. Härenstam granskar hur buddhismen framställs i olika läroböcker för religionskunskapen, och fokuserar främst på den tibetanska buddhismen. Härenstam menar att västerlandets framställning av buddhismen ofta rangordnar de olika inriktningarna i religionen, där Theravada framställs som en inriktning passande västerlänningar, och den mest degenererade formen av buddhism är den tibetanska.¹⁶ Härenstam utför en läroboksgranskning på läroböcker i tre kategorier: 1970-tal och tidigare, 1980-tal och 1990-tal. Han kommer fram till att det har skett stora förändringar i framställningen av den tibetanska buddhismen. I läroböcker skrivna under 1970-talet och tidigare finns det knappt några skrivningar om inriktningen och om det så sker är den tibetanska buddhismen något speciellt och annorlunda. På 1980-talet skrev läroböckerna istället om den exotiska tibetanska buddhismen. Inriktningen är mer primitiv med magi och särskilda riter.¹⁷ På 1990-talet fick informationen om inriktningen istället vika hädan något för att få utrymme för frontfiguren Dalai Lama. I läroböckerna är han en känd kulturpersonlighet och framställs ofta som en fredskämpe.¹⁸ Härenstam problematiserar läroboksskrivandet och menar att användandet av buddhismen i undervisningen skulle kunna gynna flera aspekter i religionsundervisningen, bland annat genom att använda buddhismens icke-våldsinriktning som utgångspunkt för diskussion om värde och moral. Samtidigt är läroboksförfattare ofta något låsta i sitt skrivande och balansgången kan vara svår.¹⁹

År 2001 kontaktades islamologen Jonas Otterbeck av gymnasielärare i Malmö som ville att han skulle granska de texter om islam som de använde i sin undervisning. Det blev en granskning av sju textutdrag behandlandes islam från olika läroböcker, publicerad år 2004. Syftet med textanalysen är att se hur islam presenteras i läromedel och problematisera hur texter om islam ofta likställer religionen och politik samt hur texterna ofta bär på in explicita värderingar. Otterbeck menar att det har utförts flera läroboksgranskningar med fokus på hur islam framställs och att dessa undersökningar ofta visar på en tendens att presentera islam negativt: muslimer är aggressiva, islam är en konservativ religion, islam är något annorlunda och exotiskt eller religionen är ett uttryck för kvinnoförtryck.²⁰ Otterbeck själv väljer att fokusera sin läroboksgranskning på ett flertal olika punkter, bland annat den generella strukturen, faktafel, utelämnad information och olika snedvinklingar av islam.²¹

¹⁴Skolverket, 2006:43–44.

¹⁵Skolverket, 2006:46–47.

¹⁶Kjell Härenstam. *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik – konsten att välja kunskap*. Lund: Studentlitteratur, 2000:5,12.

¹⁷Härenstam, 2000:79–82,86.

¹⁸Härenstam, 2000:92–93,108.

¹⁹Härenstam, 2000:163.

²⁰Jonas Otterbeck. Vad kan man egentligen begära? Läromedelstexter om islam. *Didaktikens Forum* no 1 (2004):56,57,58.

²¹Otterbeck, 2004:59.

Otterbeck kommer fram till att det finns en generell struktur i alla texter, att texterna har flera enkla fel som ofta beror på för lite problematisering eller hur ordval och ordning kan ge missvisande tolkningar. En blindhet för kön/genus samt osynliggörandet av kvinnor i texten är två av de större felen Otterbeck diskuterar.²² Otterbeck ställer frågan vad man egentligen kan begära från en lärobok. Precis som Kjell Härenstam diskuterar i *Kan du höra vindhästen?* menar Otterbeck att läroböcker har krav på sig att täcka flera olika fält på ett begränsat område, samtidigt som texterna ska följa yttre krav från lärandekonventioner och styrdokument och slutligen måste läroböckerna vara säljbara på en marknad. Han menar samtidigt att dessa punkter inte får avskräcka författarna från att sträva efter bättre texter. Han varnar för att inte reflektera över de texter som skrivs och att inte ta problemet med felaktiga texter på allvar. Otterbeck menar att texter som stigmatiserar islam kan och håller på att få förödande konsekvenser för eleverna och den svenska skolan.²³

Sociolog Masoud Kamali publicerade 2006 en läroboksgranskning om andrafiering i läroböcker i ämnena historia och religion. Det huvudsakliga syftet med studien är att se hur ”vi” i böckerna definieras i förhållande till ”de andra”. I de fyra religionsböckerna för gymnasiet analyseras texterna genom innehållsanalys. De utvalda texterna är de som rör religionerna islam, hinduism och kristendom.²⁴ Kamali är mycket kritisk i sin granskning och kommer fram till att läroböckerna har ett tydligt kristocentriskt perspektiv där islam och hinduism presenteras som ”de andra” och kristendomen som ett ”vi”. Samtidigt är en hierarki tydlig i texterna där ”de andra” är underlägsna ”vi”. Kristendomen är tydligt normen vilka övriga religioner jämförs med, där kristendomen presenteras som en ”god” religion, ett bra exempel. Han varnar för förödande konsekvenser för att föra vidare ett sådant kristocentriskt synsätt till barn och unga i en institution som skolan där identiteter och värderingar skapas.²⁵

I avhandlingen *Sju barn lär sig läsa och skriva – familjeliv och populärkultur i möte med förskola och skola* skriver pedagogen Carina Fast om populärkulturens roll för unga barn samt hur denna bemöts och behandlas i skolvärlden. Fast gör observationer, intervjuer och använder sig av insamlat material för att följa sju barn från att de är fyra år gamla och på förskolan, tills de är sju år och har börjat förskoleklassen. Syftet med avhandlingen är att undersöka unga barns användande av textorienterade aktiviteter, och hur dessa aktiviteter förhåller sig till barnen, familjerna och skolvärlden.²⁶ Fasts frågeställning lyder:

- I vilka sociala och kulturella sammanhang möter barnen textorienterade aktiviteter i sin familj?
- Vilka textorienterade aktiviteter medverkar barnen i och utövar på egen hand?
- I vad mån och på vilka sätt tillåts barnen att i förskolan, förskoleklassen och skolan använda sina tidigare erfarenheter av textorienterade aktiviteter?²⁷

I avhandlingen kommer Fast fram till att användandet av de textorienterade aktiviteter som barnen kommer i kontakt med på fritiden ofta ger dem en stark och tydlig glädje i sitt lärande, och Fast menar samtidigt att lärandeaspekten verkar oändlig. De unga

²²Otterbeck, 2004:59.

²³Otterbeck, 2004:69,71.

²⁴Masoud Kamali. Skolböcker och kognitiv andrafiering. I: SOU 2006:40. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. *Utbildningens dilemma: demokratiska ideal och andrafierande praxis*. Stockholm: Fritze, 2006:51.

²⁵Kamali, 2006:52,93,95.

²⁶Carina Fast. *Sju barn lär sig läsa och skriva – familjeliv och populärkultur i möte med förskola och skola*. Uppsala: Uppsala Universitet, 2007:16,44.

²⁷Fast, 2007:17.

barnen lär sig samla information, läsa och skriva långa berättelser på dator, långt före momenten dyker upp i undervisningssammanhang. Barnen ritar av och lär sig skriva av och känna igen namnen på karaktärer de tycker om. Fast menar att flera av de textorienterade aktiviteter som unga barn kommer i kontakt med ingår i vad som brukar kallas populärkultur, det vill säga aktiviteter som film, tv-program samt data- och videospel. Fast menar att just populärkultur ofta ger både positiva och negativa reaktioner. Begreppet är ofta sammankopplat med masskultur eller uppfattningen om hög- och lågkultur där populärkulturen är den sämre lågkulturen. Fast menar att denna uppfattning även kan utläsas hos barnens föräldrar och lärare. Föräldrar är ofta oroliga över att för mycket användande av populärkultur inte är bra för barnen och flera av lärarna uttrycker en oro för att låta populärkulturen ta över undervisningen. Fast drar paralleller mellan reaktionerna och oron som fanns under 1700-talet och läsning. Det fanns en oro för att sagor skulle förstöra barnens fantasi och att det skulle utvecklas en ”läsmani”.²⁸ Fast menar att barnen redan i ung ålder kommer i kontakt med textorienterade aktiviteter som får dem i kontakt med skriftspråket långt före skolan skapar den kontakten. Barnen finner egna vägar och perspektiv, och flera av dessa vägar kommer från populärkulturen. Dessa vägar och erfarenheter ger barnen stor glädje och delas gärna tillsammans med andra barn. Samtidigt finns det en ovilja i skolorna att använda sig av dessa erfarenheter som barnen samlat på sig. Fast varnar för att sådan hantering av barnen kan leda till alienation för de elever som inte känner igen sig i skolans metoder och textanvändning, och att detta i det längre loppet kan komma att leda till att förstärka de redan etablerade sociala klassklyftorna i samhället.²⁹

1.3 Populärkultur

År 1994 blir internet en del av Sverige när dåvarande statsminister Carl Bildt skickar ett mail till USAs dåvarande president Bill Clinton. År 1995 har 3% av den svenska befolkningen tillgång till internet – 2005 har siffran stigit till 80%. Unga människor idag använder medier och internet i all större utsträckning för identitetssökande, särskilt jämfört med tidigare generationer. Förändringar genom ökad globalisering och radikaliserad kulturell modernisering (eller postmodernitet) menar religionssociolog Mia Lövheim har skapat en förskjutning av vilka institutioner som formar unga. Det som förr skedde genom arbete flyttades till skolan, familjens roll som uppfostrare och utbildare förflyttades till skola och ungdomsorganisationer. I och med globaliseringen skapas relationer även utanför lokala sammanhang.³⁰ Förändringen sker framförallt hos unga. Under 1990-talet förflyttades användandet av ungas fritid. Familjens roll att ta hand om barnen och barnens fritid övertogs av ungdomsorganisationer och organiserad aktivitet, och senare blev fritiden allt mer privatiserad. Barn och ungdomar använder internet, medier och underhållning i större utsträckning än vuxna och söker sig främst till kommunikationskanaler såsom chattar och forum.³¹ Även religion har blivit mer svårdefinierat. Om religion förr var kyrkan mitt i byn är det idag mer komplicerat. Uttrycken för religion är i förändring och det existerar en stor blandning i samhället. Tomas Axelsson, religionsvetare med fokus på medier och kommunikation, menar att film har tagit vad som tidigare varit kyrkans roll när det kommer till att bearbeta livets stora svåra frågor. Filmerna kan uttrycka och ge genklang i tittarna genom allt från att

²⁸Fast, 2007: 99-100, 125-128, 144.

²⁹Fast, 2007:188-190.

³⁰Mia Lövheim. *Sökare i cyberspace – ungdomar och religion i ett modernt mediasamhälle*. Stockholm: Cordia, 2007:16-17,25.

³¹Lövheim, 2007:35, 40.

vara visuellt starka, sprida vad som anses vara positiva moraliska budskap, skapa diskussion till en önskan att befinna sig i berättelsen.³²

Film tillhandahåller symboliskt material som inte bara griper in i existerande föreställningar om det typiska för det egna jaget, utan aktualiserar också möjliga komponenter om den man önskar vara, som ideal i den egna självbilden. Människors upplevelse av vissa filmer och filmscener kan på så sätt bli viktiga resurser för självförståelser och konstruktionen av en föränderlig jaguppfattning.³³

Axelsson menar att människor skapar personliga myter om sig själva. En personlig myt är den egenkonstruerade berättelsen om sig själv – en medvetenhet om sig själv och sin verklighet och vad som kännetecknar detta. Medier bygger på denna process vilket tidigt skapar roller som människor kan identifiera sig med. Han använder ett exempel från filmen *Änglagård* där en lärare kan identifiera sig som prästkaraktären i filmen eftersom de båda innehar en roll som medlare. Denna identifikationsprocess kallar Axelsson för dubbel projektionsprocess eftersom individen inte bara ser en film projiceras på vita duken utan även projiceras in material från sig själv för att fylla ut filmupplevelsen. Det blir en komplex jagberättelse.³⁴

Tomas Axelsson menar att barn och ungdomar i det moderna samhället är omgivna av filmer i stark kontrast med hur tidigare generationer endast kunde ta del av upplevelsorna genom biografen. Det flödar en konstant ström av film och bild genom bland annat tv, fildelning och streaming, där vissa filmer i denna oändliga ström blir så populära att de gör kulturella avtryck.³⁵ Thomas Ziehe, ungdomskulturforskare, menar att värderingar och normer blir alltmer kulturellt friställda i takt med att unga formar sina identiteter i sociala kretsar. Idag är dessa sociala kretsar inte längre subkulturer med små sociala grupper och är inte längre lika utmärkande eller tydliga. Sociala nätverk är mer flexibla och kulturen mer friställd. Sociala, kulturella och ekonomiska förutsättningar skapar nya och experimentella tillvägagångssätt för att finna eller skapa identitet och tillhörighet.³⁶

1.3.1 En definition

Sociolog Simon Lindgren menar att medier, som tv och reklam, och internet påverkar det sociala livet, att populärkulturen uttrycker och formar människors känslor, attityder, tankar, drömmar och livsstilar. Begreppet populärkultur är dock svårdefinierat. Det är i konstant förändring beroende på i vilket sammanhang det används. Lindgren presenterar och diskuterar fyra tankar eller vanliga definitioner av populärkultur: populärkultur är kultur som många uppskattar, populärkultur är annan kultur än finkultur, populärkultur är masskultur, samt populärkultur är folkkultur.³⁷ Att populärkultur är kultur som många uppskattar menar Lindgren innebär en del problematik som definition. Att kommersialism har en roll menar han kommer man inte ifrån, men att kvantitet helt skulle avgöra innebär att en populär biofilm med färre biobesökare är mindre populärkulturell än den med fler besökare. När slutar kvantiteten att räknas?³⁸ Även att populärkultur är annan kultur än finkulturen är problematiskt. Genast blir populärkultur kultur av lägre kvalitet som konsumeras av dem som inte förstår finkultur, eller inte vill

³²Lövheim, 2007:29; Tomas Axelsson. Rörliga bilder, självreflektion och moralisk mening. I: *Barn i religionernas värld*, Jenny Berglund, Gunilla Gunner (red.). Stockholm: Liber, 2011:195–197.

³³Axelsson, 2011:199–200.

³⁴Axelsson, 2011:200–202.

³⁵Axelsson, 2011:191–194.

³⁶Lövheim, 2007:26.

³⁷Simon Lindgren. *Populärkultur – teorier, metoder och analyser*. Malmö: Liber, 2009:9,25.

³⁸Lindgren, 2009:33.

behöva reflektera över det konsumerade. Kanske är det snarare, menar Lindgren, att den populära smaken innebär det mer enkla och tillgängliga än ett oförstående för det abstrakta och komplexa. Samtidigt verkar gränserna mellan olika kulturella kategorier försvagas allt mer. Det som förr endast skulle anses tillhöra populärkultur höjs upp och uppnår hög status bland sina konsumenter. Det som är populärt kan vara finkulturellt eller ha finkulturella inslag beroende på konsumentens förväntningar och tolkning. Att populärkultur skulle vara detsamma som masskultur hamnar i en liknande diskussion. När massorna föredrar en kultur är den lägre och blir då populärkultur. Populärkulturen dominerar den kulturella arenan så starkt i dagens samhälle och hamnar då i en kontrast mot vad som anses vara finkultur.³⁹ Lindgren ställer då frågan om populärkultur är folkkultur - av folket för folket, och då inte något färdigt producerat till massorna. Han problematiserar kulturvetenskapsprofessorn John Storeys tankar om hur individer inte har möjlighet att själva producera kulturella produkter i en så stor skala att de skulle kunna spridas och få så stor popularitet att det kan kallas för populärkultur. Kommersialism, menar Storey, är ett måste. Lindgren problematiserar dessa tankar något och menar att det förtar betydelsen av de första anhängarna från mindre rörelser som sedan växer sig stora och blir kommersiella, med punkrörelsen som exempel. Lindgren menar att det snarare kanske behövs en blandning av kommersialism, kreativitet och originalitet för att något ska kunna bli populärkultur.⁴⁰

Religionsantropologen Pierre Wiktorin diskuterar Lindgrens definition av populärkultur, men problematiserar den något.⁴¹ Wiktorin ger istället ett annat förslag på definition av de populärkulturbloggande bibliotekarierna Sophie Brookover och Elizabeth Burns: "To us, pop culture is whatever people in your community are talking, thinking and reading about."⁴² Wiktorin själv menar att Lindgren, Brookover och Burns definitioner anspelar på mass- och konsumtionskulturen, vilket hela tiden återkommer till en diskussion om hög- och lågkultur. Han menar att denna diskussion kan delas in i tre varianter: den klassiska, den elitiska samt den voluminösa. Den klassiska versionen är en hierarkisk uppdelning av kulturella yttringar där inflytelserika grupper bestämmer vad som räknas som högkulturellt utefter vad de värnar om som värdefullt. I en sådan uppdelning hamnar August Strindbergs verk i en hög position i hierarkin, och J.K. Rowlings i en låg.⁴³ I en elitisk version är populärkultur ett medel att bekämpa andra grupper, exempelvis arbetarklassen mot borgerligheten. Högkulturen anses avspegla den dominanta gruppens värderingar och anses då bättre.⁴⁴ Den voluminösa versionen anspelar på försäljningssiffrorna. Vad som inte säljer och är mindre populärt får en stämpel som finare och mer sofistikerat.⁴⁵ Wiktorin menar att akademien och forskningen bidrar till populärkulturens låga status, särskilt i fråga om status som religionsförmedlare. Verk som Dan Browns *Da Vinci Koden* och Jonas Gardells *Om Gud* genererar flera uttalanden och verk från forskare och sakkunniga som går igenom de religiösa fakta som presenteras, i syfte att förklara och tillrättavisa.⁴⁶ "När lekfolket tassar in på teologernas, religionsvetarnas och de religiösa specialisternas domäner, som de gör i dessa fall, leder det vanligtvis till någon form av korrektion från de sakkunnigas sida."⁴⁷

³⁹Lindgren, 2009:34, 36-40.

⁴⁰Lindgren, 2009:44.

⁴¹Wiktorin, 2011:19.

⁴²Wiktorin, 2011:20.

⁴³Wiktorin, 2011:21.

⁴⁴Wiktorin, 2011:21.

⁴⁵Wiktorin, 2011:22.

⁴⁶Wiktorin, 2011:24, 26.

⁴⁷Wiktorin, 2011:26.

1.3.2 Populärkultur och religion

Pierre Wiktorin menar att religion kan användas i populärkulturens tjänst precis som populärkultur kan användas i religionens. Exempel är hur tidigare nämnda Mel Gibsons film *The Passion of the Christ* är ett sätt att sprida religiöst budskap genom populärkultur. Omvänt är verk som *Matrix*, *Harry Potter*, *Sagan om ringen*, *Narnia* och *Stjärnornas krig*. Alla ägnar sig åt religiösa uttryck, men det är populärkulturen som är i fokus, inte religionen. Dock kan populärkultur, liksom vissa religiösa riter, ha stora friheter i sina tolkningar. Det som anses eller tolkas religiöst och skapar eftertanke för vissa gör det inte för andra. Exempelvis *Harry Potter* som för vissa endast fungerar som underhållning, för andra har tolkats sprida det kristna evangeliet, och för en tredje grupp, oftast bestående av konservativa kristna, är de hädelse och bör förbjudas.⁴⁸

Andlighet och populärkultur är för många tätt sammanbundna, och för vissa individer är de så nära varandra att populärkulturen blir en del av den andliga upplevelsen. Religionssociologen Adam Possamai menar att när människor strävar efter att andligt och spirituellt utveckla sig själv finns tre olika former av processer eller vägar. Den första är ”Illuminational development”. Denna process innebär en strävan efter att utveckla den individuella potentialen. Andligheten i sig är det slutgiltiga målet, och detta nås genom ett personligt växande. Process två kallas ”Instrumental development” vilket innebär att individen använder olika tekniker för att förbättra sig själv i en yttre förbättring. Slutgiltigt mål är att bli mer effektiv i världsliga resultat. Den tredje och sista processen är ”Entertainment”. Individen involverar sig i underhållning. Det blir som en ny form av identitetsskapande för andliga konsumenter, särskilt i och med fiktiva karaktärer som superhjältar, vampyrer och Jedi-riddare.⁴⁹ Possamai menar att dessa övernaturliga aspekter som karaktärerna innehar skapar en åtråvärdhet hos de andliga konsumenterna. Konsumenten önskar att själv besitta dessa egenskaper och uppnå en starkare version av sig själv, ett ”super-self”. Detta, menar Possamai, kan ha förstärkt utvecklingen av att söka efter superkrafter och förmågor i det spirituella eller vardagliga livet.⁵⁰

Possamai menar även att kultur domineras av olika simulationer. Med detta menar han objekt som saknar förankring i den fysiska världen. I den moderna konsumentkulturen får olika tecken mening från interna relationer snarare än den existerande verkligheten. Den sociala världen konstrueras genom dessa tecken. Han använder Disneyworld som exempel. Disneyworld existerar i den fysiska verkligheten men genom dess representation av den fiktiva karaktären Musse Pigg blir Disneyworld istället snarare för en fysisk plats en representation av en Hollywood- eller filmverklighet än verkligheten människorna lever i. Possamai kallar dessa simulationer för ”simulacra” och han menar att dessa ”simulacra” kan bestå av religioner åtminstone delvis skapade från populärkultur. Dessa religioner, baserade på något som inte finns i den fysiska verkligheten, kan ändå ge de troende/konsumenterna inspiration på en metaforisk nivå.⁵¹ Populärkultur har blivit religion.

Wiktorin refererar till Possamai när han diskuterar religionsdefinitioner samt dyrkandet av fiktiva karaktärer. Wiktorin menar att en substantiell definition av religion är att föredra, eftersom religioners funktioner kan variera i det oändliga både mellan och inom religioner. Wiktorin argumenterar för Edward B. Tylors väldigt öppna definition ”religion är tron på övernaturliga väsen”. Wiktorin menar att denna definition kan anpassas väl till modern tid och samtidigt urskiljer religion från ideologier och idoldyrkan. Ideologier kan ha samma identitetsskapande funktioner som religion och

⁴⁸Wiktorin, 2011:49-50, 118-119.

⁴⁹Possamai, 2005:75-76.

⁵⁰Possamai, 2005:91-92.

⁵¹ Possamai, 2005:77,79.

idoldyrkan kan ha flera religiöst liknande aspekter, men definitionen skiljer dem från religion eftersom de inte riktar sig till övernaturlighet eller människor, om än extraordinära, med övernaturliga förmågor. Med Tylors definition finns utrymme för dyrkan av fiktion, såsom den fiktiva karaktären Galadriel från J.R.R. Tolkiens *Sagan om ringen*. Om läsandet om karaktären övergår formen för underhållning kan hon, i egenskap av mäktig alvdrottning, anses övernaturlig och kan då stå som föremål för religiös dyrkan.⁵²

I *Seeing and Believing – Religion and Values in the Movies* menar teologen Margaret Miles att modern populär film reflekterar samtidens attityder och värderingar. Miles menar att film är ett resultat av sin samtid och kultur. Det är en kulturell produkt färgad av perspektiv, värderingar och ambitioner från sin skapare. Film är inte tidlös och en films primära kontext är samtidens omgivning och värderingar, snarare än andra filmer. Hon utgår ifrån sociokognitiv teori och menar att även om filmens vardagsfunktion är underhållning ger den även starka upplevelser och har förmågan att få människor att känna sig berörda. Den får människor att tänka och fundera, att orientera sig socialt och kulturellt i sin samtid och reflektera över livets frågor, samtidigt som den kan ha en eskapistisk funktion. Det blir ett samband mellan filmtittande och existentiella frågor om livets mening och moral.⁵³

Miles menar att religion är hur en känsla av samhörighet visar sig på individ-, grupp- och samhällsnivå, men även förhållandet till världen och naturen. Olika religioner visar på olika sätt hur allt levande hör samman. Detta betyder enligt Miles att religioner handlar om relationer, och i förlängningen då värderingarna bakom människors relationer. Religioner är baserade på attityder och värderingar och att förstå samhällets värderingar är ett sätt att förstå mer om religioner.⁵⁴

Värderingar, eller *values*, förklarar Miles handlar om det som framställs som relationellt, materiellt och politiskt ”gott” och som skapar ett ”gott liv”. I begreppet ingår attityder, åsikter, lojalitet till vissa institutioner och ett visst beteende som framställs och anses åtråvärda. Dessa värderingar, menar Miles, är i konstant diskussion både på samhälls- som på individnivå och därför är mediakulturen ett bra ställe att utläsa aktuella värderingar i samhället.⁵⁵ Filmen kan få värden att ”stipuleras, cirkuleras, debatteras och omformuleras.”⁵⁶ Film blir ett viktigt verktyg för att skapa diskussion i en stor publik diskurs, ofta för syftet att synliggöra samhällets värderingar och svara på frågan hur en individ i det samhället bör leva.⁵⁷

The point of my study, then, is not to identify films that treat Christianity and/or other religions ”positively.” Nor is it to praise and deplore the values represented in films. It is, rather, to acknowledge that the representation and examination of values and moral commitments does not presently occur most pointedly in churches, synagogues, or mosques, but before the eyes of ”congregations” in movie theatres.⁵⁸

Margaret Miles presenterar tre olika grundtankar som förklarar höra samman. Religion är byggd på relationer och värderingar i samhället, populärkultur visar på det samtida

⁵²Wiktorin, 2011:13-15.

⁵³Margaret Miles. *Seeing and Believing – Religion and Values in the Movies*. Boston: Beacon Press, 1996:14,18, 193; Tomas Axelsson. Film, livsåskådning och identitet. I: *Religion och medier – några perspektiv*, Göran Larsson, Mia Lövheim, Alf Linderman (red.). Lund: Studentlitteratur: 2006:206–207, 209-210.

⁵⁴Miles, 1996:15, 185.

⁵⁵Miles, 1996:21.

⁵⁶Axelsson, 2006:207.

⁵⁷Miles, 1996: 25.

⁵⁸Miles, 1996:25.

samhällets attityder och värderingar samt populärkultur tar allt mer religionens roll i att få människor att reflektera över existentiella frågor.

1.4 Teori

Den här undersökningen använder sig av ett perspektiv där populärkultur diskuteras utifrån hur den som räknas som populärkultur traditionellt har ansetts vara lågkultur, eller mindre fint och exklusivt än det som ansetts vara högkultur. Kultur som opera, teater, konst och litteratur var länge exklusivt och riktades endast till en liten målgrupp. Det var inte förrän industrialiseringen på 1800-talet och tidigt 1900-tal som kultur kunde bli massproducerad och nå större grupper. Denna massproducerade kultur, främst i form av tidningar, billigt framtagna filmer och romaner nådde ut till fler i befolkningen och fick snart ett mer negativt rykte än den kultur som förut hade varit så exklusiv. Kulturen som var massproducerad ansågs höra till industrialiseringen och urbaniseringen och vara en del av den nya konsumerande livsstilen som växte fram i den nya samhällsstrukturen. Massmedierna blev en klassfråga. Den exklusiva kulturen hörde till de övre klasserna som hade råd att ta del av dem. När kulturen istället började massproduceras och kopplas ihop med den nya samhällsstrukturen blev den exklusiva en del av den framväxande medelklassen – detta för att kunna skilja den åt från arbetarklassens massproducerade kultur. Medelklassyrkesgrupper som läkare, förskolelärare, sjuksköterskor och poliser protesterade och tog direkt avstånd från den massproducerade nöjes- och konsumtionskulturen. Arbetarklassen tog i sin tur avstånd från den exklusiva ”medelklasskulturen” och argumenterade för att det var slöseri, olämpligt och ibland rent farligt. Diskussionen om hög- och lågkultur är ofta polariserande. Det var medelklass mot arbetarklass, sedan blev det europeisk finkultur mot den konsumerande amerikanska skräpkulturen. Diskussioner har förts om hur kvinnor ansågs lättpåverkade och konsumerade fel sorts kultur. Argumentationen har även riktat sig mot generationer. Unga har framställts som frekventa konsumenter och offer för den populärkulturella.⁵⁹

Tommy Gustafsson, historiker och filmvetare, och Klara Arnberg, historiker med fokus på ekonomisk historia, menar att den oro som historiskt har bildats kring det som ansetts vara lågkultur är en form av makt och maktutövning. Historiskt har maktutövningen riktats hierarkiskt neråt, från medelklass mot arbetarklass till dagens grupperingar vuxna mot barn och ungdomar. Oron angående medierna har rört filmen, där kritiken började redan 1904, serietidningar, främst under 1950- och 1970-talet, och efter 2000-talet har debatten rört faran kring tv- och datorspel. Gustafsson och Arnberg menar att den starka uppdelningen mellan hög- och lågkultur i flera fall suddats ut, men bara i de fall där den lågkulturella mediet lyckats skaffa sig en status som konst – ett högkulturellt fenomen.⁶⁰

1.5 Metod och material

Den här undersökningen är främst en läroboksgranskning, men även en närläsning och tolkning av skolans läro-, ämnes- och kursplan. Skolans styrdokument och läroböcker är två textgenrer som är väldigt olika. Nedan följer en beskrivning av kvalitativ innehållsanalys, som är den metod jag använder mig av för att behandla genrer, beskrivning om genrer och texttyperna, som sedan följs av en redogörelse för de utvalda texterna som används i den här undersökningen.

⁵⁹Tommy Gustafsson, Klara Arnberg. *Moralpanik och lågkultur – genus och mediehistoriska analyser 1900-2012*. Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2013:25, 27, 29.

⁶⁰Gustafsson, Arnberg, 2013:179–181.

1.5.1 Kvalitativ innehållsanalys

Styrdokumentet och läroböckerna undersöks genom kvalitativ textanalys som har flera likheter med kvalitativ innehållsanalys. I en innehållsanalys väljs på förhand ett kodschema eller en ordlista där dessa plockas ut i texten för att analyseras. I en kvantitativ innehållsanalys mäts ofta frekvensen av olika koder eller ord för att kunna mätas och räknas. I en kvalitativ innehållsanalys undersöks oftare olika kategorier av manifesta inslag i texter för att kunna få en överblick till analys.⁶¹ För att kunna få en uppfattning om populärkulturens omfattning i läroböckerna och styrdokumentet är det vissa förutbestämda företeelser eller begrepp som jag söker efter, registrerar och beskriver. Dessa blir som ett kodschema i en kvalitativ innehållsanalys där jag registrerar och beskriver dem i syftet att få med sammanhanget i texten och få en uppfattning om populärkulturens utrymme i texterna. Kategorierna som bildar mitt kodschema för den här undersökningen är:

- Existentiella frågor, livsfrågor, och annat i texterna som behandlar meningsskapande
- Nyandlighet, nya religiösa rörelser och New Age
- Identitet och identitetsskapande
- Olika populärkulturella inslag eller referenser till populärkultur, såsom bilder, citat, exempel, omnämningar av vad ungdomar är intresserade av (exempelvis *idolen* eller *favoritartisten*)

Alltså om texterna på något sätt behandlar identitetsskapande, existentialism eller livsfrågor, hur mycket utrymme som ges för dessa delar och om det finns populärkulturella inslag i dessa delar, om texterna behandlar nyandlighet, nya religiösa rörelser eller New Age, hur mycket utrymme som ges för detta och om det finns populärkulturella inslag i dessa delar, samt om det finns populärkulturella inslag i övriga delar av texterna. Kodschemat är utarbetat utifrån de tankar som tidigare presenterats om hur populärkultur kan anses ha en koppling till religion genom identitetssökande, hur människor behandlar och söker livsfrågor samt hur religion och nyandlighet kan ha en koppling i dagens samhälle.

Det tillkommer en del aspekter som bör tas i beaktning vid innehållsanalys. Eftersom det är det manifesta som registreras och undersöks riskerar det outtalade att försvinna i textanalysen. I exempelvis den här undersökningen riskerar textdelar som handlar om populärkultur missas om det inte uttalat står om populärkultur eller använder sig av populärkulturella exempel. Det är av dessa anledningar som även de delar som handlar om ungas identitetsskapande samt nyandlighet beaktas i undersökningen. En innehållsanalys undersöker även endast det som på förhand har valts ut i ett kodschema och koderna kan riskera att ryckas ur sina sammanhang. En kvalitativ innehållsanalys som denna har då fördelen att kunna utföra textanalysen manuellt och inte datoriserat, men även att kunna beskriva koderna i sina sammanhang och inte bara undersöka enskilda ord utan hela företeelser i texter. Tolkning av texter innebär alltid svårigheter där texter tolkas olika av olika läsare. Därför är det av betydelse att använda ett vetenskapligt perspektiv på de tolkningar som görs och tydligt beskriva resonemang och sammanhang.⁶² I varje undersökning reflekteras reliabiliteten och validiteten. Att ha en

⁶¹Kristina Boréus, Göran Bergström. *Innehållsanalys. I: Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Göran Bergström, Kristina Boréus (red.). Lund: Studentlitteratur, 2000:50–51, 54–55.

⁶²Boréus, Bergström, 2000:80–86; Göran Bergström, Kristina Boréus. *Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I: Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Göran Bergström, Kristina Boréus (red.). Lund: Studentlitteratur, 2000:31–32.

hög reliabilitet i sin undersökning innebär att undersökningen anses pålitlig. Det är viktigt i en vetenskaplig undersökning att kunna upprepa undersökningen och resultera i liknande resultat. För att nå hög reliabilitet gäller det att kontrollera sina data och slutsatser. Reliabiliteten bestäms av hur mätningar utförs och noggrant bearbetas. Vid en kvalitativ undersökning handlar reliabiliteten främst om att de insamlade uppgifterna ska vara pålitliga och inte misstolkade.⁶³ En god validitet förutsätter en hög reliabilitet. För att uppnå god validitet krävs en väl utvecklad frågeställning. I en kvalitativ undersökning kan validitet ökas genom att resultaten kan generaliseras till fler miljöer än den som undersökningen handlar om.⁶⁴ I den här undersökningen försöker jag i så stor utsträckning som möjligt stärka reliabiliteten och validiteten genom att uttryckligen redovisa mitt material och det sammanhang mitt resultat och mina slutsatser grundar sig i. Generaliserbarheten i en sådan här liten undersökning är naturligtvis liten men kan istället ses som en möjlighet att vidga perspektivet när det kommer till populärkultur, religion och skola.

1.5.2 Gymnasieskolans styrdokument

Skolverkets *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, eller Gy11 som den ibland kallas, är samlingsdokumentet där Skolverket beskriver gymnasieskolans värdegrund, uppgifter, övergripande mål och riktlinjer, de olika examensmålen för Sveriges nationella gymnasieprogram samt de olika ämnena som är gemensamma för alla gymnasieprogram. I den här undersökningen kommer de delar som hanterar skolans värdegrund, övergripande mål och ämnet religionskunskap att behandlas. Eftersom läroplanen endast behandlar gymnasiegemensamma kurser, där endast en av tre existerande kurser i religionskunskap hamnar, kommer även ämnesplanen för religionskunskap att behandlas i den här undersökningen och beskrivas nedan.

Skolans värdegrund är det dokument som beskriver de grundläggande värden som skolan och dess representanter ska vila på. Dessa är förståelse, medmänsklighet, saklighet, allsidighet och en likvärdig utbildning. Förutom detta beskrivs även skolans, personals och elevers rättigheter och skyldigheter samt skolans uppdrag att bidra till elevernas utveckling. I texten utvecklas kunskapsbegreppet samt hur skolorna ska arbeta för att utvecklas.⁶⁵ De övergripande målen och riktlinjerna är skolans mål som rör kunskap och lärares riktlinjer för hur kunskap ska förmedlas och mål som rör elever oavsett ämne eller program. Delen tar även upp vad för ansvar eleverna har för sitt eget lärande och vilka rättigheter de har över sitt eget inflytande på sin undervisning. Bedömning och betygsättning diskuteras även, och slutligen rektorns ansvar för skolan, personalen och eleverna.⁶⁶ Ämnesplanen för religionskunskap diskuterar religionskunskapsämnet syfte, vilka gymnasiegemensamma kurser som ingår i ämnet och vad dessa inbegriper samt varje kurs enskilda kursplan med kursens centrala innehåll och kunskapskrav med betygskriterier.⁶⁷ Religionskunskapsämnet har tre kurser. Religionskunskap 1 beskrivs bygga på de kunskaper som grundskolan ger och behandlar bland annat världsreligionerna, identitetsskapande samt etik och moral. Religionskunskap 2 beskrivs bygga vidare på kunskaper från kurs 1 och behandlar bland annat nyreligiösa rörelser, privatisering, individualisering och förhållandet mellan

⁶³Annika Eliasson. *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur, 2010:14–16.

⁶⁴Eliasson, 2010:12–13, 16–17.

⁶⁵Skolverket. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. 2011:5–8.

⁶⁶Skolverket. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. 2011:9–16.

⁶⁷Skolverket. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. 2011:137–142.

religion och vetenskap. Den tredje kursen i religionskunskap bygger på kurs 1 och är en specialiseringskurs med möjlighet för fördjupning i ämnet.⁶⁸

För att tolka Skolverkets styrdokument använder jag mig av deras kommentarshäfte om hur ämnesplanens mål är tänkta att tolkas och användas. I *Om ämnet religionskunskap* presenteras strukturen i ämnesplanen, hur Skolverket ser på olika begrepp som presenteras i texten samt en jämförelse med föregående kursplan och grundskolans kursplan.⁶⁹

1.5.3 Läroböcker för religionskunskap kurs 1 och 2

Historiker Sture Långström menar att läroboken är den vanligaste formen av läromedel i skolan. Läroböckerna är ofta det som konkret visar på vad som kommer att tas upp i undervisningen. Samtidigt är det främst upp till läraren hur mycket läromedel styr och används i undervisningen. Enligt en empirisk studie från 1982 har läromedlen stor påverkan av urval i undervisningen och vid de fall där läromedel inte följer en logisk struktur kan detta ha negativa effekter.⁷⁰ När skolan var statlig blev även läroböckerna först godkända av staten innan de kunde köpas in av skolorna. Numera finns det inga sådana bestämmelser och det är ofta en enskild lärare som väljer och köper in de böcker som ska användas i undervisningen. Det är inte ovanligt att en bok fortsätter att vara i bruk trots återkommande invändningar. En anledning kan vara tidsbrist hos lärare att hinna granska alternativa texter.⁷¹

Religionskunskap – för gymnasiet är skriven av Lars-Göran Alm och utgiven av Natur och Kultur 2009. Boken presenteras vara utformad för kurs A, vilket tillhör det gamla kurskods-systemet. På Natur och Kulturs hemsida förklaras boken dock vara anpassad och användbar till Religionskunskap 1 enligt Gy11.⁷²

Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet, kurs 1 är skriven av författarna Erica Appelros, Anne-Christine Hornborg och Helena Röcklingsberg och utgiven av Natur och Kultur 2006. Den beskrivs vara anpassad för Religionskunskap kurs 1 till gymnasiet enligt Gy11, men kan enligt baksidestexten även användas för att undervisa i den föregående kursplanens Religionskunskap kurs A.⁷³

Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet, kurs B är fortsättningen på Erica Appelros, Anne-Christine Hornborg och Helena Röcklingsbergs föregående lärobok. Även denna utgiven av Natur och Kultur och kom ut 2007. Även om boken förklaras följa kursplanen för Religionskunskap B till den föregående läroplanen beskrivs den på Natur och Kulturs hemsida även vara anpassad till Gy11s Religionskunskap 2.⁷⁴

Lika och unika – om mening, värde och tro, Religionskunskap 1 och 2 är skriven av Olof Franck och utgiven av Studentlitteratur 2011. Den förklaras anpassad till Religionskunskapskurserna 1 och 2.⁷⁵

⁶⁸Skolverket. *Om ämnet Religionskunskap*. 2011:1-9.

⁶⁹Skolverket. *Religionskunskap*. 2011:1-6.

⁷⁰Långström, 1997:15,17-18.

⁷¹Långström, 1997:16.

⁷²Lars-Göran Alm. *Religionskunskap – för gymnasiet. Kurs A*. Stockholm: Natur och Kultur, 2009; Natur och Kultur. Religionskunskap/Alm. <http://www.nok.se/Laromedel/GY-VUX/Gymnasiet/Religionskunskap/ReligionskunskapAlm/> (Hämtad 2014-05-03).

⁷³Erica Appelros, Anne-Christine Hornborg, Helena Röcklingsberg. *Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet. Kurs 1*. Stockholm: Natur och Kultur, 2006.

⁷⁴Erica Appelros, Anne-Christine Hornborg, Helena Röcklingsberg. *Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet. Kurs B*. Stockholm: Natur och Kultur, 2007; Natur och Kultur. *Din tro eller min?* <http://www.nok.se/Laromedel/GY-VUX/Gymnasiet/Religionskunskap/Din-tro-eller-min> (Hämtad 2014-05-03).

⁷⁵Olof Franck. *Lika och unika – om mening, värde och tro. Religionskunskap 1 och 2*. Lund: Studentlitteratur, 2011.

Religion och livet av Börge Ring är utgiven av Liber 2007. I boken står inte uttryckligt vilken kurs i religion den inriktar sig till, men på baksidan finns ett ”A” utskrivet intill titeln och på Libers hemsida förklaras den anpassad för Religionskunskap kurs 1.⁷⁶

Religion och sånt 1 av Börge Ring är utgiven av Liber 2013. Boken beskrivs som anpassad till Religionskunskap 1 i Gy11.⁷⁷

Relief Livsvägar – Religionskunskap för kurs 1 är skriven av Nils-Åke Tidman och Kerstin Wallin. Boken är utgiven av Gleerups 2012. Den beskrivs av baksidestexten som ett läromedel för Religionskunskap kurs 1 och riktar sig både till ungdomar som vuxna.⁷⁸

Mittpunkt Religionskunskap 1 av Bengt Tollstadius, Ingemar Öberg och Per Bergström (red.) är utgiven av Studentlitteratur 2006. Boken beskrivs som anpassad för elever som endast kommer att läsa Religionskunskap kurs 1, och framförallt elever på yrkesförberedande program.⁷⁹

⁷⁶Börge Ring. *Religion och livet*. Stockholm: Liber, 2007; Liber. Religion och livet. <https://www.liber.se/Gymnasium/Hogskoleforberedande-amnen/Religionskunskap/Religionskunskap-1/Kurslaromedel/Religion-och-livet/> (Hämtad 2014-05-03).

⁷⁷Börge Ring. *Religion och sånt 1*. Stockholm: Liber, 2013.

⁷⁸Nils-Åke Tidman, Kerstin Wallin. *Relief Livsvägar – Religionskunskap för kurs 1*. Malmö: Gleerups, 2012.

⁷⁹Bengt Tollstadius, Ingemar Öberg, Per Bergström (Red.). *Mittpunkt Religionskunskap 1*. Lund: Studentlitteratur, 2006:3.

2 Resultat och analys

Nedan presenteras resultatet av närläsningen från styrdokumentet och läroböckerna, om jag har funnit att de diskuterar existentiella frågor och identitetsskapande, nya religiösa rörelser och nyandlighet samt om det finns populärkulturella inslag och i så fall vilka. För överblick finns även resultatet från läroböckerna i tabellform som bilaga A. Resultat och analysdelen avslutas med en diskussion av resultatet, populärkulturens status som lågkultur, skolans roll samt populärkulturens betydelse i undervisningen.

2.1 Läroplan Gy11

I gymnasieskolans styrdokument har jag närläst de delar som tar upp skolans värdegrund och uppgifter, övergripande mål och riktlinjer samt ämnet religionskunskap. I delarna om skolans värdegrund och övergripande mål nämns populärkultur inte alls, men Skolverket poängterar behovet av att anpassa sig och vara en del av dagens moderna samhälle. Skolverket skriver även att det är en del av skolans ansvar att se till att eleverna kan tillgodogöra sig och söka i litteratur och övrigt kulturutbud, samt hämta stimulans från kulturupplevelser.⁸⁰

I ämnesplanen för religionskunskap finns tolkningsutrymme för att använda sig av populärkultur i undervisningen samt en del inslag som uttryckligen diskuterar det. Enligt ämnesplanen ska religionskunskap behandla religioner och livsåskådningar och hur de uttrycks både i ord som i handling, samt människors förhållande till etiska och existentiella frågor för mening och tillhörighet. Syftet för religionskunskap beskrivs vara att främja människors olikheter för att ge elever förståelse och beredskap för ett samhälle med mångfald och även ge förutsättningar för att eleverna ska få en större förståelse för människors identitet i förhållande till just religion och livsåskådningar.⁸¹ Vid presentation av vad som ska vara centralt inom religionskunskapen på gymnasienivå nämns hur de olika världsreligionerna, men även olika livsåskådningar, ska hanteras genom kännetecknen men även för hur de uttrycks i samtiden.⁸²

Det centrala innehållet för religionskunskap kurs 2 har fler punkter som möjliggör att göra populärkultur en del av undervisningen:

- Nyreligiösa rörelser och strömningar, vad som kännetecknar dem och vad de har för förhållande till världsreligionerna.
- Privatreligiositet. Individuella tolkningar av, och uttryck för, religiösa trosuppfattningar i ett samhälle präglad av mångfald.
- Religioners och livsåskådningars betydelse för människors identitet, tillhörighet, gemenskap och syn på jämställdhet.⁸³

Kraven på samtiden och öppenheten i formuleringen med livsåskådningar möjliggör undervisning angående fenomenet som Possamai beskriver när populärkultur fungerar som religion. Skolverket förtydligar det centrala innehållet genom argumenten att skolan ska vara en sekulär institution i dagens samtida, moderna samhälle. Samtiden har en stor betoning på just gymnasienivå av religionskunskapen och betoning ska vara på religioner och livsåskådningar så som de ser ut och tar sig uttryck i modern tid. Individualitet och religioners och livsåskådningars påverkan på identitetsskapandet för

⁸⁰Skolverket. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. 2011:7,9.

⁸¹Skolverket. *Religionskunskap*. 2011:1.

⁸²Skolverket. *Religionskunskap*. 2011:3.

⁸³Skolverket. *Religionskunskap*. 2011:6

individer är även det betonat enligt Skolverket. Detta för att visa på mångfalden, det religiösa och kulturellt pluralistiska, i samhället.⁸⁴

Med livsåskådningar förtydligar Skolverket att begreppet ska innefatta allt från ”välkända, etablerade former av sekulära livsåskådningar [---] till människors personliga åskådningar, som ofta är en blandning av element från olika livsåskådningar och livshållningar.”⁸⁵ Här finns alltså en stor möjlighet att se till mer moderna livsåskådningar, så som nyandliga rörelser där grunden ligger i populärkultur. Skolverket skriver vidare att det finns ett stort utrymme för lärare och elever att själva göra urval på vilka olika livsåskådningar som ska tas upp i undervisningen, och att syftet med att diskutera flera olika åskådningar är just för att visa på den stora variationen som finns.⁸⁶ Skolverket argumenterar även för hur identitet skapas av olika faktorer, som etnicitet, kön, sexualitet, socioekonomisk bakgrund och religion, men även det är mer naturligt för unga att söka svar på sina livsfrågor i populärkulturen än i religionen.⁸⁷

2.2 Religionskunskap – för gymnasiet

I *Religionskunskap – för gymnasiet* diskuteras identitet och livs- och existentiella frågeställningar i ett par olika kapitel: ”Varför studera livsåskådningar” samt ”Människan eller gud? – sekulära livsåskådningar”.⁸⁸ I dessa två kapitel nämns populärkulturella inslag endast en gång. Det är vid en diskussion om livsåskådningar och boken ger några exempel på vad som kan ingå. Exempelen består bland annat av kompisar, skola, tv, tidningar och böcker.⁸⁹ I kapitlet ”Människan eller gud?” finns ett underkapitel om nyandlighet.⁹⁰ I detta underkapitel beskrivs det hur det varje år hålls en bilmässa, Power Big Meet, i Västerås. På denna mässa samlas bilentusiaster och det förekommer även vigslar. Det diskuteras även olika former av nyandlighet, exempelvis hur vissa rörelser grundar sig i redan etablerade religioner, som Livets ord har grund i kristendomen, men även hur andra rörelser inte har sin huvudsakliga grund i religion.⁹¹ Läroboken ger inte några exempel, men en rörelse baserad på populärkultur, exempelvis Jedi-religionen, skulle möjligtvis passa in på en sådan rörelse.

Populärkulturellt inslag inom kapitlet om nyandlighet hittas i ett textstycke där scientologins grundare L Ron Hubbard presenteras som författare av westerns, deckare och science fiction. Det finns även en bild i samband med scientologin som föreställer Tom Cruise, en av de mer kända anhängarna.⁹² Vid diskussion om privatreligiositet presenteras starka konst- och musikupplevelser som faktorer som kan ge religiös innebörd för privatreligiösa. Övriga populärkulturella inslag i *Religionskunskap – för gymnasiet* är i kapitlet om hinduism där det finns en bild på ett av de mest kända Bollywoodparen.⁹³

2.3 Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet, kurs 1

Det finns två kapitel i *Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet, kurs 1* som tar upp livs- och existentiella frågor: ”Livet är ditt – forma det fritt” och ”Att välja

⁸⁴Jenny Berglund, Gunilla Gunner (red.). *Barn i religionernas värld*, Stockholm: Liber, 2011:15; Skolverket. *Om ämnet Religionskunskap*. 2011:2-3.

⁸⁵Skolverket. *Om ämnet Religionskunskap*. 2011:3.

⁸⁶Skolverket. *Om ämnet Religionskunskap*. 2011:4.

⁸⁷Skolverket. *Om ämnet Religionskunskap*. 2011:3,6.

⁸⁸Alm, 2009: 7-11, 96-104.

⁸⁹Alm, 2009:8.

⁹⁰Alm, 2009:109-125.

⁹¹Alm, 2009:109.

⁹²Alm, 2009:114.

⁹³Alm, 2009:26.

livsåskådning”.⁹⁴ I dessa två kapitel finns några populärkulturella inslag. Vid ett tillfälle diskuteras religiös tro och texten menar att detta inte är något man föds med, precis som man inte föds med att tycka om AIK eller avsky technomusik.⁹⁵ Författarna frågar om det inte var lättare att skapa en egen identitet förr när alla hade samma kultur och religion – istället för i dagens samhälle där man påverkas av tv, tidningar och internet.⁹⁶

Nyandlighet har inget eget kapitel utan det kännetecknande smörgåsbordet inom New Age diskuteras i ett stycke under kapitlet ”Religion i blåsväder”. Det finns inga populärkulturella inslag i sammanhanget.⁹⁷ Populärkulturella inslag finns istället i några andra kapitel. När författarna diskuterar hur en kristen människa ska leva nämns hur Frälsningsarmén på 1800-talet ifrågasatte varför djävulen hade monopol på all populär musik.⁹⁸ Under diskussion om buddhismen nämns Dalai Lamas besök i Globen i Stockholm 2003: ”Det måste vara en världsberömd artist som ska uppträda, för det är mycket publik.”⁹⁹ I en övning om religionsfrihet blir läsaren ombedd att fundera på om denne har sett en film eller läst en bok där ämnet behandlats. Exempel på verk är *Det finns annan frukt än apelsiner* som enligt läroboken ska finnas både som bok och som tv-serie.¹⁰⁰ I en diskussion om religionen och kulturens betydelse hos unga nämns olika personexempel. Ett exempel är en pojke som inte är lika intresserad av kärleksrelationer som de andra exempelungdomarna. Istället förklaras han älska sin dator, där han kan chatta och spela spel.¹⁰¹

2.4 Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet, kurs B

Livsfrågor och existentialism behandlas i kapitlet ”Pusselbitar till en egen livsåskådning” där det finns ett underkapitel som diskuterar New Age. I kapitlet finns inte några populärkulturella inslag.¹⁰² Istället nämns hiphop, matälskare, tv-programledare, radiopratare med mera som olika delar som bildar identiteten av intervjupersonen Nadia Jebril när hon diskuterar hur det är att vara muslim i Sverige.¹⁰³

I *Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet, kurs B* finns det ett kapitel som specifikt behandlar internet: ”Internet och virtuella verkligheter”.¹⁰⁴ I detta kapitel nämns ett par populärkulturella fenomen. Vid diskussion om virtuell gemenskap nämns det hur man kan finna gemenskap även på internet. Exempelvis genom virtuella församlingar, men även genom diskussionsforum eller spelsajter. Det nämns även så kallade ”virtual communities”, med internetrollspel som *World of Warcraft* som exempel, som är samhällen eller gemenskaper på internet. Läroboken nämner även hur det finns möjlighet att få stöd på internet, genom samtalsterapi men även andra kanaler så som online-rollspel.¹⁰⁵ Kapitlet tar även upp risken för att blanda ihop fantasi och verklighet, oavsett om det är rollspel, film, böcker eller att framföra musik. Författarna skriver samtidigt att risken är ganska liten att blanda ihop världarna, men att världar som byggs upp på internet kan bli som alternativa verkligheter som blir lika viktiga för

⁹⁴ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2006:6-7, 8-17.

⁹⁵ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2006:6.

⁹⁶ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2006:7.

⁹⁷ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2006:117.

⁹⁸ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2006:70.

⁹⁹ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2006:118.

¹⁰⁰ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2006:167.

¹⁰¹ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2006:169.

¹⁰² Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2007:152–216.

¹⁰³ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2007:32.

¹⁰⁴ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2007:82–91.

¹⁰⁵ Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2007:83,85.

spelarna som den fysiska verkligheten. Exempel på sådana verkligheter är onlinespel.¹⁰⁶ Kapitlet har även fyra övningar med populärkulturella inslag. Läsaren ombeds att fundera om denne själv tillhör en virtuell gemenskap och om stämningen på onlinespel. Författarna menar att stämningen på onlinespel kan vara hård och användarna kan vara elaka. Läsaren ombeds fundera på om det är lättare att vara elak just för att det är över internet. En övning ber läsaren att fundera på filmer och spel som *Matrix* och diskutera likheter och skillnader mellan dessa och nya religiösa rörelser. Den sista övningen ombes läsaren fundera över ett dilemma där man tvingas välja mellan de fysiska och virtuella vännerna.¹⁰⁷

Övriga populärkulturella inslag är kristna prästen Evas funderingar om hur påven bannlyste prästvigda nunnor. Enligt texten får det henne att känna som om hon vore på medeltiden. ”Då påvarna bannlyste varandra, som om de vore trollkarlar som viftar med sina trollspön i en *Harry Potter*-bok.”¹⁰⁸ I ett kapitel om riter diskuteras det hur riter kan bli mer personliga och individualiserade. Att byta ut den traditionella musiken används som exempel – att använda *Star Wars*-musik istället för bröllopsmarschen, eller *Rosa Pantern*-temat vid begravningar. I en övning i samma kapitel ombes läsaren fundera över om Olympiaden kan anses vara en rit.¹⁰⁹ I en övning angående olika kulturer och ursprungsbefolkningar ombes läsaren att se filmer eller läsa böcker om just ursprungsbefolkningar. Exempel på verk nämns *Krigarens själ*, *Thunderheart* och *Dansar med vargar*.¹¹⁰ I kapitlet ”Scientism” finns det en övning där läsaren ombeds fundera på om vetenskap kan fungera som religion.¹¹¹

2.5 Lika och unika – om mening, värde och tro, Religionskunskap 1 och 2

I *Lika och unika – om mening, värde och tro, Religionskunskap 1 och 2* finns fyra kapitel som diskuterar existentiella frågor och identitetsskapande: ”Att fånga en mening”, ”Mening utan religion”, ”Lika och unika” samt ”Den globala människan”.¹¹² I dessa kapitel finns ett par olika populärkulturella inslag. I en diskussion om valfrihet och möjligheten att kompromissa ges exempel på situationer där kompromisser faktiskt är möjliga, bland annat att vänta med att spela sin favoritmusik tills partnern gått om denne inte tycker om musiken. I en annan diskussion om livets svårigheter och möjligheter nämns låtraden ”Life is a roller coaster” från en av sångaren Ronan Keatings låtar. Detta för att exemplifiera hur livet går upp och ner. I en intervju med en medlem från föreningen Unga Humanister menar intervjupersonen att existentiella behov kan fyllas genom annat än religion, som filosofi, träning, musik, filmer, konst och kärlek. Slutligen finns en avslutande övning under diskussion om meningen med livet. Läsaren ombeds att analysera en film där temat behandlas. Exempel på filmer är *Livet är underbart* samt *Döda poeters sällskap*.¹¹³

I kapitlet ”Nyreligiösa rörelser” diskuteras andlighet och även privatreligiositet.¹¹⁴ Olof Franck menar att det verkar bli allt vanligare att själv forma sin tro i det sekulära Sverige.¹¹⁵ Kapitlet har inga populärkulturella inslag, men det finns en del i övriga delar

¹⁰⁶Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2007:87,89.

¹⁰⁷Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2007:91.

¹⁰⁸Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2007:12.

¹⁰⁹Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2007:62,65.

¹¹⁰Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2007:73.

¹¹¹Appelros, Hornborg, Röcklingsberg, 2007:209.

¹¹²Franck, 2011:7–28, 29–48, 105–126, 151–170.

¹¹³Franck, 2011:19, 21, 28, 45.

¹¹⁴Franck, 2011:297–314.

¹¹⁵Franck, 2011:311.

av läroboken. I förordet presenteras läromedel där det ska finnas tips på litteratur och film som kompletterar materialet. Under diskussion om auktoriteter och om dessa har rätt till tolkningsföreträde i vissa frågor ställer texten frågan till läsaren vem denne lyssnar på när det kan vara svårt att veta vad som är rätt och fel. Exempel på auktoriteter är bland annat kompisar, föräldrar, imam och idoler. Franck diskuterar även generaliseringar och ber läsaren fundera på om denne någonsin har generaliserat människor från vissa religioner, länder, städer, som tycker om samma tv-program eller tycker illa om samma musik.¹¹⁶

De olika kapitlen om världsreligionerna har några populärkulturella inslag. Under kapitlet om hinduism finns det en övning rörande kastsystemet. Övningen nämner filmen *Slumdog Millionaire* som utspelar sig i Bombay.¹¹⁷ I kapitlet om buddhism finns en bild på skådespelaren Richard Gere tillsammans med Dalai Lama. Skådespelaren presenteras som en av de mer kända anhängarna till religionen. I samma kapitel finns även en övning som ber läsaren att leta reda på mer om andra kända västerlänningar som konverterat till buddhism och varför just buddhism ofta porträtteras positivt i media.¹¹⁸ I kapitlet om judendom intervjuas en medlem i den judiska församlingen i Göteborg. När hon diskuterar hur det är att leva som jude i Sverige menar hon att hon ofta får frågor angående sådant som folk har sett på tv. Tv-serier som *Seinfeld* och *Sex and the city* menar hon har öppnat upp för flera frågor angående judendom och livet som jude. I samma kapitel finns en övning som menar att det finns flera filmatiseringar om judisk historia. Läsaren ombeds fundera över anledningen till detta och om hur dessa filmer förhåller sig till den judiska historien så som den presenteras i läroboken.¹¹⁹

2.6 Religion och livet

Religion och livet är uppdelad i sju utgångspunkter som på olika sätt diskuterar existentialism, identitet och livsfrågor: livet, etik och moral, kärlek, samhälle-religion, mystik, ondska och döden.¹²⁰ Dessa utgångspunkter har olika populärkulturella inslag. I diskussion om vad kultur är ges två exempel på definitioner, varav den ena innefattar konst, litteratur och musik. Det finns även en tillhörande övning där läsaren ombeds beskriva den kultur där denne växt upp, men musik, konst och litteratur nämns som faktorer att ta hänsyn till.¹²¹ I läroboken diskuteras möjligheten att skapa sin egen tro genom globaliseringen och internet, samt massmedias påverkan av ens livssyn. En hur tänker du-övning handlar just om massmedias påverkan där bland annat musik och dokusåpor nämns som exempel. Det finns även en övningsruta om musiken och dess påverkan på människor. Övningen ber läsaren reflektera över varför musik ofta anses så viktigt.¹²² I läroboken diskuteras kärlek och skilsmässor. I en övning ombeds läsaren fundera över varför skilsmässor är så vanligt, och om det kan bero på samhället med egoism, traditioner, könsroller, ekonomi, förväntningar, filmer och tv. I en senare diskussion om homosexualitet finns en övning angående naturligt och onaturligt. I övningen används Disneyfilmer som exempel på hur djur framställs som mänskliga.¹²³ Ring nämner fundamentalism i läroboken och en av övningarna ber läsaren fundera på hur människor tänker när de hör ordet fundamentalism, och varför. Läsaren tillfrågas om det kan bero på erfarenhet, tidningar eller tv. Läsaren får även i uppgift att försöka

¹¹⁶Franck, 2011:6,55,172.

¹¹⁷Franck, 2011:180,189.

¹¹⁸Franck, 2011:202,215, 220.

¹¹⁹Franck, 2011:229,243.

¹²⁰Ring, 2007:9–75.

¹²¹Ring, 2007:12, 15.

¹²²Ring, 2007:26,28–29.

¹²³Ring, 2007:46, 49.

studera hur fundamentalism faktiskt används i media.¹²⁴ I diskussion om döden nämns vissa människors behov av att lämna något efter sig och exempel som böcker, tavlor, musik och barn nämns.¹²⁵

2.7 Religion och sånt 1

Religion och sånt 1 diskuterar existentialism och identitet i en del av ett kapitel och har en tillhörande övning. I övningen ombes läsaren ringa in lite av sin egen identitet och musik, konst och litteratur nämns som faktorer som kan påverka identiteten.¹²⁶ ”Nya religiösa rörelser” är ett kapitel som tar upp nyandlighet. Populärkulturella inslag nämns dock i samband med ett avsnitt om satanismen. I en övning ombeds läsaren att diskutera olika rockbands användande av satanistiska symboler på konserter och skivomslag.¹²⁷

I övriga delar av läroboken finns några populärkulturella inslag. I kapitlet som behandlar judendomen används *Stjärnornas Krig (Star Wars)* som exempel där den finns en allomfattande gudomlig kraft. Kraften jämförs med Gud i judendomen och läsaren ombeds fundera över likheter och skillnader. I kapitlet som behandlar islam finns en bild på Nzinga Knight, en muslimsk designer i New York, när hon förbereder inför en modevisning. I kapitlet om hinduismen finns en bild på en sida från en serietidning om guden Krishna, och även en övning som diskuterar Bollywood.¹²⁸

2.8 Relief Livsvägar – Religionskunskap för kurs 1

Läroboken *Relief Livsvägar* behandlar tankar om identitet och existentialism i underkapitlet ”Alla har en livsåskådning”, och nya religiösa rörelser i kapitlet ”Tema: Nya religioner”. I en beskrivning av humanister förklaras att kritik mot livsåskådningen kan vara att deras icke-tro nästan får funktionen som religion. Inget av kapitlena har några populärkulturella inslag.¹²⁹ I övriga läroboken finns fyra populärkulturella inslag. I en intervju med ateisten Felicia Gilljam beskriver hon sin livsåskådning samt nämner hur hon träffade sin pojkvän på internet genom spelet *Star Wars Galaxies*. I kapitlet om judendom finns en övning där läsaren ombeds söka efter information om olika judiska författare. I kapitlet om kristendom finns en intervju med Dejan Vukosavljevic där han beskriver sin tro. Han nämner hur hans familj har som rit att varje morgon pussa på en ikon. Han berättar hur han har lagt ikonerna bredvid bilder av kändisar, men att hans små barn vet att det är ikonerna de ska pussa. I kapitlet om hinduism diskuteras det hur äktenskap porträtteras på filmduken och Indien förklaras vara världens största producent av spelfilmer.¹³⁰

2.9 Mittpunkt Religionskunskap 1

Mittpunkt Religionskunskap 1 har ingen särskild del där existentialistiska frågor eller identitet diskuteras. Nya religiösa rörelser har däremot ett eget kapitel där vid en diskussion om spiritism och döden används kopplingar som alternativa livsplan i stil med Nangijala i *Bröderna Lejonhjärta*. Under beskrivning av satanismen nämns det hur olika musikgenrer fått ungdomar att intressera sig för rörelsen och att filmer med satanistiska motiv har väckt intresse. I samband med satanismen finns en övning där läsaren ombeds fundera över hur satanism beskrivs i media och att nämna några musikstilar som har koppling till satanism. I beskrivning av scientologikyrcan nämns

¹²⁴Ring, 2007:59, 60.

¹²⁵Ring, 2007:70.

¹²⁶ Ring, 2013:12–19.

¹²⁷ Ring, 2013:195–213.

¹²⁸ Ring, 2013: 69, 135, 160, 163.

¹²⁹Tidman, Wallin, 2012:13, 216-221, 227.

¹³⁰Tidman, Wallin, 2012:21, 45, 65, 145.

det hur flera amerikanska filmstjärnor sympatiserar med rörelsen, och vid en diskussion om voodoo nämns det att Hollywoodfilmer har gjort att rörelsen ofta förknippas med svart magi.¹³¹

I lärobokens övriga delar finns det en del populärkulturella inslag. I en diskussion om Sverige och landets förhållande till resten av världen jämförs dagens samhälle med 1500-talets och hur annorlunda det är att komma i kontakt med människor, med dagens tv och radio. I en diskussion om etik och moral får läsaren fundera på om stora sportstjärnor verkligen förtjänar de höga summor de får i lön, och i samband med detta finns en övning där läsaren är lönesättare och får prioritera ut löner till bland annat tennisproffs. En annan övning under etik och moral ombeds läsaren ta ställning mellan att lägga sina sista pengar på donationer till välgörande ändamål eller att köpa CD-skivor av favoritartisten.¹³²

2.10 Populärkultur som lågkultur

Resultatet visar att det finns ett visst underlag i gymnasieskolans styrdokument för att använda sig av populärkultur i undervisningen. Populärkultur kan anses ha en koppling till identitetsskapande, hantering av livsfrågor och existentialism eller som olika former av livsåskådningar. Dessa möjligheter visar sig dock endast om läraren gör ett aktivt val att inkorporera populärkulturen i undervisningen. Styrdokumentet diskuterar aldrig uttryckligen populärkultur, trots klara utskrivningar om hur undervisningen ska fokusera på samtiden. I Skolverkets kommentarer till ämnesplanen nämns kort om hur unga ofta vänder sig till populärkultur för att hantera livsfrågor, men kommentarsdelen är inte ett bindande dokument lärare måste följa. Andra aspekter av populärkultur diskuteras inte. Med detta i åtanke är det kanske inte heller förvånande att de olika läroböckerna inte heller är rika på populärkulturellt material. Alla läroböcker har några populärkulturella inslag, men detta är korta textstycken, bildtexter, intervjuer eller upprädnings. Ingen av läroböckerna har texter, delar eller kapitel som handlar om populärkultur och dess förhållande till unga, identitet eller religion. Inslagen blir mer som kuriosa eller inklistrade stycken. Det skapar ett intryck av att författarna har skrivit färdigt textböckerna, för att sedan klistra in några populärkulturella referenser där det ansetts ha passat.

I den här undersökningen redogörs för tankar från namn som Margaret Miles, Adam Possamai och Pierre Wiktorin som alla förklarar hur populärkultur får allt större betydelse för hur människor i dagens moderna samhälle hanterar existentiella frågor, religion och skapar sin identitet, aspekter som beskrivs som betydelsefulla i religionsämnet på gymnasienivå. Trots detta återspeglas inte populärkulturens betydelse i skolans styrdokument eller läroböcker. Detta kan bero på populärkulturens status som en lägre form av kultur. Tommy Gustafsson och Klara Arnberg menar att populärkulturen historiskt har används som en hierarkisk maktutövning. Förr var det som klassmarkör och idag används populärkulturen för att markera en ungdomskultur och visa hur unga har hierarkiskt lägre status.¹³³ Unga konsumerar populärkultur och eftersom unga har lägre status och mindre makt har populärkultur lägre status. Något lågkulturellt som populärkultur blir då inget som en institution som skolan befattar sig med. Inte ens på styrdokumentsnivå där samtid och det moderna samhället betonas får populärkulturen något utrymme. Gustafsson och Arnberg argumenterar för hur maktutövningen idag är en markör för att höja vuxnas status i kontrast med ungas, och det är vuxna som arbetar fram styrdokumentet, skriver läroböckerna samt undervisar i

¹³¹Tollstadius, Öberg, Bergström, 2006:114–123, 131.

¹³²Tollstadius, Öberg, Bergström, 2006:8, 18-20.

¹³³Gustafsson, Arnberg, 2013:179–181.

skolorna. I Carina Fasts avhandling presenteras lärarnas tveksamhet att använda populärkultur i undervisningen, vilket Fast menar riskerar att fastställa och öka de klasskillnader som redan finns i samhället och som påverkar eleverna och skolresultaten.¹³⁴

Det finns en del faktorer att ta hänsyn till vid utformning av en lärobok. I flera av diskussionerna som hålls i läroboksgranskningarna i tidigare forskning finner de olika forskarna stor problematik i läroböckerna men framhåller att det finns flera svårigheter i att konstruera en lärobok. Läroböcker är en balansgång där böckerna måste följa konventioner, vara säljbara och samtidigt få med allt inbegripet i kursplanerna på ett begränsat utrymme. Samtidigt framhåller forskarna, och jag med dem, att svårigheterna inte får bli en ursäkt för att inte sträva efter förbättring.¹³⁵ Populärkultur har betydelse i dagens samhälle, särskilt för unga människor men även för vuxna, och bör reflekteras, diskuteras och problematiseras i skolan. För att detta ska kunna ske behöver en attitydändring ske angående populärkultur så att dess betydelse finns återspeglad i styrdokument och läromedel.

¹³⁴Fast, 2007: 188-190.

¹³⁵Jmf. Skolverket, 2006:46-47; Härenstam, 2000:163; Otterbeck, 2004:69.

3 Slutsatser

En fråga som den här undersökningen ställer är om det är av betydelse att arbeta med populärkultur i religionskunskapen på gymnasienivå. För att diskutera detta använder jag mig av tankar bland annat från teologen Margaret Miles, religionssociologen Adam Possamai och religionsantropologen Pierre Wiktorin, som i sina forskningar kommer fram till att populärkultur är viktiga redskap i det moderna samhället. Miles menar att populärkultur tar allt mer religionens roll och funktion att behandla livsfrågor och meningen med livet. Wiktorin argumenterar för hur populärkultur och religion alltmer används för och med varandra. Filmer kan användas för att sprida religiösa budskap och religiösa budskap kan användas och refereras för att skapa film. Possamai diskuterar olika former av andlighet och menar att populärkultur kan bli religion. Han menar att detta skapas när grunden för religionen inte bygger på den fysiska verkligheten. Exempel är Jedi-religionen som grundar sig i teologin presenterad i *Star Wars* franchisen. Jag undersöker även om det finns underlag för att behandla populärkultur i Skolverkets läroplan, ämnesplan och kursplan för religionskunskap på gymnasienivå. Genom en närläsning och tolkning av styrdokumentet för Gyll finner jag att styrdokumentet öppnar upp för möjligheter om läraren skulle önska att använda sig av populärkultur. Styrdokumentet poängterar samtidigt och det moderna samhället med dess pluralism. Skolverkets kommentarer till religionskunskapens ämnesplan beskriver även populärkultur som ett verktyg för unga att hantera och behandla livsfrågor samt hur identitet skapas ur flera olika faktorer. Just samtidens livsåskådningar och modern religion, identitetsskapande, livsfrågor och existentialism presenteras som bärande moment i Skolverkets styrdokument för religionskunskapen på gymnasienivå. Forskning visar att populärkulturen får en allt större roll i dessa moment och med detta i åtanke drar jag slutsatsen att det är av betydelse att inkorporera och behandla populärkultur i religionskunskapsundervisningen, med fokus på populärkulturs förhållande till religion och identitet. Dock behandlas inte populärkultur i själva styrdokumentet utan endast i kommentardelarna, och även då endast som en kort notis.

Genom en kvalitativ innehållsanalys läser jag åtta läroböcker för kurserna 1 och 2 för att undersöka hur skolans läroböcker för religionskunskapen på gymnasiet använder sig av populärkultur. Jag kommer fram till att alla läroböckerna har inslag av populärkultur. Dessa inslag består främst av uppräkningslistor av olika faktorer som påverkar unga, bildtexter och bilder tillhörande stycken som inte behandlar populärkultur, intervjuer där informanten av olika anledningar nämner populärkultur, samt övningar där olika filmtips ges som behandlar det relaterade innehållet. Ingen av böckerna behandlar populärkultur som fenomen eller populärkulturens förhållande till religion. Eftersom styrdokumentet inte har något moment som specifikt behandlar populärkultur behöver det inte heller vara förvånande att läroböckerna inte har det, men det finns flera möjligheter inom styrdokumentet som läroböckerna inte använder sig av. Istället blir resultatet att läroböckerna verkar ha varit färdigskrivna när författarna klistrade in populärkulturella inslag där de tyckte att det passade texterna.

Anledningen till varför populärkulturen och dess förhållande till skolans styrdokument och läroböcker ser ut som det gör idag kan bero på hur populärkultur traditionellt ansetts vara lågkultur. Historikerna Tommy Gustafsson och Klara Arnberg argumenterar för hur populärkulturen fått låg status som ett verktyg för att etablera makt. I dagens samhälle förklaras populärkultur vara en massproducerad kultur främst konsumerad av ungdomar, och förklaras av vuxna därför som av lägre status än den finare högkulturen konsumerad av vuxna, exempelvis i form av opera och teater. Detta skulle kunna förklara varför populärkultur redan på institutionell nivå med styrdokumentet inte finns representerad eller utvecklad, eller varför läroboksförfattarna inte väljer att inkorporera populärkultur som en del av lärobokstexterna, trots att ett

visst tolkningsutrymme existerar i styrdokumentet. Jag avslutar mina tankar om undersökningens resultat med att uppmärksamma att populärkulturen har en betydande roll i det moderna samhället och att detta bör uppmärksammas, reflekteras och problematiseras i skolundervisningen samt att det krävs en attitydförändring i samhället och i skolvärlden angående populärkulturens status om populärkultur ska kunna bli en del av undervisningen.

4 Referenser

- Alm, Lars-Göran. *Religionskunskap – för gymnasiet. Kurs A*. Stockholm: Natur och Kultur, 2009.
- Appelros, Erica, Hornborg, Anne-Christine, Röcklingsberg, Helena. *Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet. Kurs 1*. Stockholm: Natur och Kultur, 2006.
- Appelros, Erica, Hornborg, Anne-Christine, Röcklingsberg, Helena. *Din tro eller min? – Religionskunskap för gymnasiet. Kurs B*. Stockholm: Natur och Kultur, 2007.
- Axelsson, Tomas. Film, livsåskådning och identitet. I: *Religion och medier – några perspektiv*, Göran Larsson, Mia Lövheim, Alf Linderman (red.). Lund: Studentlitteratur: 2006.
- Axelsson, Tomas. Rörliga bilder, självreflektion och moralisk mening. I: *Barn i religionernas värld*, Jenny Berglund, Gunilla Gunner (red.). Stockholm: Liber, 2011.
- Bankeström, Karin. *Livsfrågor och läromedel – en undersökning om förhållandet mellan lgy 70 och basläromedel i religionskunskap samt ett försök till konstruktiv kritik: rapport från tematerminen*. Uppsala: Uppsala Universitet, 1985.
- Berglund, Jenny, Gunner, Gunilla (red.). *Barn i religionernas värld*, Stockholm: Liber, 2011.
- Bergström, Göran, Boréus, Kristina. Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I: *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Göran Bergström, Kristina Boréus (red.). Lund: Studentlitteratur, 2000.
- Boréus, Kristina, Bergström, Göran. Innehållsanalys. I: *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Göran Bergström, Kristina Boréus (red.). Lund: Studentlitteratur, 2000.
- Eliasson, Annika. *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur, 2010.
- Fast, Carina. *Sju barn lär sig läsa och skriva – familjeliv och populärkultur i möte med förskola och skola*. Uppsala: Uppsala Universitet, 2007.
- Franck, Olof. *Lika och unika – om mening, värde och tro. Religionskunskap 1 och 2*. Lund: Studentlitteratur, 2011.
- Gustafsson, Tommy, Arnberg, Klara. *Moralpanik och lågkultur – genus och mediehistoriska analyser 1900-2012*. Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2013.
- Härenstam, Kjell. *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik – konsten att välja kunskap*. Lund: Studentlitteratur, 2000.
- Kamali, Masoud. Skolböcker och kognitiv andrafiering. I: SOU 2006:40. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. *Utbildningens dilemma: demokratiska ideal och andrafierande praxis*. Stockholm: Fritze.

Liber. Religion och livet. <https://www.liber.se/Gymnasium/Hogskoleforberedande-amnen/Religionskunskap/Religionskunskap-1/Kurslaromedel/Religion-och-livet/> (Hämtad 2014-05-03).

Lindgren, Simon. *Populärkultur – teorier, metoder och analyser*. Malmö: Liber, 2009:9,25.

Långström, Sture. *Författarröst och lärobokstradition – en historiedidaktisk studie*. Umeå: Umeå universitet, 1997.

Lövheim, Mia. *Sökare i cyberspace – ungdomar och religion i ett modernt mediasamhälle*. Stockholm: Cordia, 2007.

Miles, Margaret. *Seeing and Believing – Religion and Values in the Movies*. Boston: Beacon Press, 1996.

Natur och Kultur. Din tro eller min? <http://www.nok.se/Laromedel/GY-VUX/Gymnasiet/Religionskunskap/Din-tro-eller-min> (Hämtad 2014-05-03).

Natur och Kultur. Religionskunskap/Alm. <http://www.nok.se/Laromedel/GY-VUX/Gymnasiet/Religionskunskap/ReligionskunskapAlm/> (Hämtad 2014-05-03).

Otterbeck, Jonas. Vad kan man egentligen begära? Läromedelstexter om islam. *Didaktikens Forum* no 1 (2004):56-73.

Possamai, Adam. *Religion and Popular Culture – a Hyper Real Testament?* Bruxelles: P.I.E – Peter Lang, 2005.

Ring, Börge. *Religion och livet*. Stockholm: Liber, 2007.

Ring, Börge. *Religion och sånt 1*. Stockholm: Liber, 2013.

Skolverket. *I enlighet med skolans värdegrund? – En granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. 2006.

Skolverket. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. 2011.

Skolverket. *Om ämnet Religionskunskap*. 2011.

Skolverket. *Religionskunskap*. 2011.

Tidman, Nils-Åke, Wallin, Kerstin. *Relief Livsvägar – Religionskunskap för kurs 1*. Malmö: Gleerups, 2012.

Tollstadius, Bengt, Öberg, Ingemar, Bergström, Per (Red.). *Mittpunkt Religionskunskap 1*. Lund: Studentlitteratur, 2006.

Wiktorin, Pierre. *Religion och populärkultur – från Harry Potter till Left Behind*. Lund: Sekel bokförlag, 2011.

Bilagor

Bilaga A Tabell över Populärkultur i Läroböckerna

Lärobok	Identitet/livs- och existentiella frågor utrymme populärkulturella inslag	Nyandlighet utrymme populärkulturella inslag	Populärkulturella inslag i övriga delar
<p>Lars-Göran Alm, Religionskunskap – för gymnasiet. Kurs A, Natur och Kultur, Stockholm, 2009.</p>	<p>”Varför studera livsåskådningar?”</p> <p>”Människan eller gud? – Sekulära livsåskådningar”</p> <p>Vid diskussion om livsåskådningar används bl.a. kompisar, skola, tv, tidning och böcker som exempel på faktorer som skapar vår livsåskådning.</p>	<p>”Människan eller gud? – Religionens återkomst – Nyandlighet”</p> <p>I kapitlet ”Religionens återkomst” Power Big Meet i Västerås varje sommar. Bilentusiaster och även vigslar.</p> <p>”Religionens återkomst – Nyandlighet” olika former av nyandlighet. Ett exempel är religioner som är helt nya och inte bygger på tidigare etablerade rörelser.</p> <p>I presentation av scientologin och dess grundare L Ron Hubbard nämns hur han tidigare arbetat som författare av western, deckare och science fiction.</p> <p>Presenterar vad som skulle kunna vara dragningskraften av de nya religiösa rörelserna, och</p>	<p>”Hinduismen” bild på ett av de mest kända Bollywoodparet.</p>

		<p>kritik mot dem. Främst unga människor dras till dem och dragningen kan vara lättillgängliga svar på livsfrågor. Kritik presenteras som att rörelserna inte alltid tillåter kritik inom rörelsen och att den nytilkomne kan uppslutas helt inom rörelsen.</p> <p>Bild på Tom Cruise, en av världens mest kända scientologer.</p> <p>Vid diskussion om privatreligiositet presenteras starka konst- och musikupplevelser som faktorer som kan ge religiös innebörd för privatreligiösa.</p>	
<p>Erica Appelros, Anne-Christine Hornborg, Helena Röcklingsberg, <i>Din tro eller min?</i> – Religionskunskap för gymnasiet. Kurs 1, Natur och Kultur, Stockholm, 2006.</p>	<p>”Livet är ditt – forma det fritt”</p> <p>”Att välja livsåskådning”</p> <p>Diskuterar hur man inte föds med färdigutvecklad religiös tro, eller att gilla AIK eller hata techno.</p> <p>Frågar om det inte var lättare att bilda sig en egen identitet förr när alla hade samma kultur och religion – istället för idag när man påverkas</p>	<p>I kapitlet ”Religion i blåsväder” diskuteras ett stycke om ”Det andliga smörgåsbordet”</p>	<p>”Kristendomen” Om hur en kristen människa ska leva. Diskuterar hur Frälsningsarmén på 1800-talet ifrågasatte varför djävulen skulle ha monopol på all populär musik.</p> <p>”Buddhismen” Om Dalai Lamas besök på ett fullt Globen i Stockholm 2003. ”Det måste vara en världsberömd artist som ska uppträda, för det är mycket publik.”</p> <p>”Religionsfrihet”. En fundera mera övning.</p>

	av tv, tidningar och internet.		<p>Frågar om läsaren har läst någon bok eller sett någon film som tar upp temat religionsfrihet. Exempel <i>Det finns annan frukt än apelsiner</i> som bok eller tv-serie.</p> <p>”Religion och kultur” Diskuterar genom exempel religion och kultur hos ungdomar. Ett exempel är en pojke som inte är så intresserad av kärleksrelationer som de andra exempelungdomarna. Han förklaras älska, istället för personer som de andra, sin dator. Där spelar han on line-spel och chattar.</p>
<p>Erica Appelros, Anne-Christine Hornborg, Helena Röcklingsberg, <i>Din tro eller min?</i> – <i>Religionskunskap för gymnasiet. Kurs B, Natur och Kultur, Stockholm, 2007.</i></p>	<p>”Pusselbitar till en egen livsåskådning”</p> <p>I ”Att vara muslim i Sverige” menar skribenten och journalisten Nadia Jebril att muslimsk identitet är en del av identiteten, och att i hennes identitet kan även tillräknas kvinna, hiphopare, matälskare, skribent, tv-programledare, radiopratare mm.</p>	<p>I ”Pusselbitar till en egen livsåskådning” – underkapitel ”New Age”</p>	<p>”Internet och virtella verkligheter”</p> <p>I ”att vara kristen i världen idag” funderar prästen Eva och menar att det faktum att påven bannlyser prästvidga kvinnor får henne att känna som om hon vore på medeltiden: ”då påvarna bannlyste varandra, som om de vore trollkarlar som viftar med sina trollspön i en Harry Potter-bok.”</p> <p>I ”Riter och praktik” diskuteras hur riter kan bli mer personliga och individualiserade. Att förändra musiken används som exempel</p>

			<p>– att ändra bröllopsmarschen till musiken från Star Wars, eller använda temat från Rosa Pantern som begravningsmusik.</p> <p>Fundera mera övning om riter. Fundera på om Olympiaden är en rit.</p> <p>I ”möten med andra kulturer” Fundera mera övning. Läsaren ska se filmer eller läsa böcker om ursprungsbefolkningar. Exempel nämns <i>Krigarens själ</i>, <i>Thunderheart</i> och <i>Dansar med vargar</i>.</p> <p>I ”Internet och virtuella verkligheter” om virtuell gemenskap nämns hur man kan finna gemenskap på internet. exempelvis genom virtuella församlingar, men även diskussionsforum eller spelsajter.</p> <p>I ”internet och virtuella verkligheter” diskuteras ”virtual communities” – samhällen eller gemenskaper på internet. Exempelvis MMORPG (massively multiplayer online role-playing game) som World of Warcraft.</p> <p>I ”internet och virtuella verkligheter” diskuteras hur stöd kan</p>
--	--	--	--

			<p>finnas på internet., genom samtalsterapi eller online-rollspel.</p> <p>I ”Internet och virtuella verkligheter” diskuteras risken för att blanda ihop fantasi och verklighet – oavsett om det är rollspel, film eller böcker, eller framföra musik.</p> <p>I ”internet och virtuella verkligheter” diskuteras hur världar som byggs upp på internet kan bli alternativa verkligheter som är lika viktiga för spelarna som den faktiska verkligheten. Exempel är online-spel.</p> <p>I ”internet och virtuella verkligheter” finns underkapitlet ”virtuell religion”. funderar över vad religion har gjort till människors livsåskådningar.</p> <p>”Internet och virtuella verkligheter” fundera mera övning. Fundera om man själv tillhör en virtuell gemenskap.</p> <p>”Internet och virtuella verkligheter” fundera mera övning. Fundera över på stämningen på en del onlinespel. Hur en del kan vara elaka, och om det är lättare att vara på internet.</p> <p>”Internet och virtuella</p>
--	--	--	---

			<p>verkligheter” fundera mera övning. Fundera på filmer och spel, som Matrix. Diskutera likheter och skillnader mellan dessa och religiösa och nyreligiösa rörelser.</p> <p>1</p> <p>”Internet och virtuella verkligheter” fundera mera övning. Fundera över om man väljer fysiska vänner före virtuella? Varför/varför inte.</p> <p>I ”Scientism” fundera mera övning. Diskutera om vetenskap kan fungera som religion. Ta reda på mer om Richard Dawkins och Carl Sagan – som båda har skrivit populärvetenskapligt och förekommer i intervjuer och tv.</p>
<p>Olof Franck, <i>Lika och unika – om mening, värde och tro. Religionskunskap 1 och 2, Studentlitteratur, Lund, 2011.</i></p>	<p>Kapitlen ”Att fånga en mening”</p> <p>”Mening utan religion”</p> <p>”Lika och unika”</p> <p>”Den globala människan”</p> <p>Diskussion om valfrihet och möjligheten att kompromissa. Exempel på situationer där kompromiss är möjlig är bl.a. att vänta med att spela ”sin” musik tills partnern gått,</p>	<p>Kapitlet ”Nyreligiösa rörelser”</p> <p>Diskuterar privatreligiositet och hur det verkar bli allt vanligare att själv forma sin tro i det sekulära Sverige.</p>	<p>I förordet presenteras läromedlets webbdel där det ska finnas tips på litteratur och film som kompletterar materialet.</p> <p>Under kapitlet ”Tro, värde och etik” diskuteras auktoriteter och om dessa kan ha tolkningsföreträde i vissa frågor. Ställer frågan vem läsaren lyssnar på när det kan vara svårt att välja, med tillhörande bild på exempel på auktoriteter, bl.a. kompisar, föräldrar, präst, imam och idoler.</p>

	<p>eftersom denne inte gillar genren.</p> <p>I en intervju av en 20-årig man ställs frågan i vilken utsträckning media har format hans syn på ideal och utseende. Han nämner reklam och hälsoskadliga ideal.</p> <p>I diskussion om livets svårigheter och möjligheter nämns en låtrad ”Life is a roller coaster” från sångaren Ronan Keating, om hur livet går upp och ner.</p> <p>Avslutande övning under diskussion om mening med livet är att analysera en film. Exempel ges på filmer där meningen med livet behandlas: <i>Livet är underbart</i> samt <i>Döda poeters sällskap</i>.</p> <p>Intervju med medlem i föreningen Unga Humanister angående ”Mening utan religion”. Han menar att existentiella behov kan fyllas genom filosofi, träning, musik, filmer, konst och kärlek.</p>		<p>Under kapitlet ”Att studera religioner” diskuteras generaliseringar. Övning. Ber läsaren fundera på om denne någonsin generaliserat angående människor från vissa religioner, länder, städer, som tycker om samma tv-program eller musik.</p> <p>Under kapitlet ”Hinduer”. Övning. Frågar läsaren om denne har mött hinduism någon annan stans än undervisningen, med exempel som film, böcker, media, nyheterna.</p> <p>Under kapitlet ”Hinduer”. Övning om kastsystemet. Nämner filmen <i>Slumdog Millionaire</i> som utspelar sig i Bombay.</p> <p>Under kapitlet ”Hinduer” nämns hur olika hinduiska grupper gjort icke våldsamma protester mot användandet av gudanamn eller religiösa bilder i reklam och marknadsföring.</p> <p>Under kapitlet ”Buddhister” Övning. Ber läsaren ta reda på kända västerlänningar som konverterat till buddhismen och hur dessa beskriver den.</p> <p>Under kapitlet</p>
--	---	--	---

			<p>”Buddhister” bild på skådespelaren Richard Gere och Dalai Lama. Richard Gere presenteras som en av de mer kända lärjungarna.</p> <p>Under kapitlet ”Buddhister”. Övning. Ber läsaren fråga sig varför just buddhism ofta porträtteras positivt i media.</p> <p>Under kapitlet ”Judar”. Övning. Nämner hur det finns flera filmatiseringar om judisk historia. Ber läsaren fundera om anledningen till detta och hur dessa berättelser förhåller sig till judisk historia så som den presenteras i läroboken.</p> <p>Under kapitlet ”Judar”. Intervju med en medlem i Judiska församlingen i Göteborg. När hon diskuterar hur det är att leva som jude i Sverige nämner hon hur tv kan skapa funderingar för utomstående. Exempelvis <i>Seinfeld</i> och <i>Sex and the City</i> har skapat frågor hon fått av andra.</p>
<p>Börge Ring, <i>Religion och livet,</i> Liber, Stockholm, 2007. Riktat sig inte uttalat till</p>	<p>Sju utgångspunkter: Livet, Etik och moral, Kärlek, Samhälle-Religion, Mystik, Ondska,</p>	<p>New age – informationsruta</p> <p>Exempel i informationsrutan. Menar att vissa</p>	<p>Under kapitlet Kristendom nämns hur det varje år skrivs mycket böcker om Jesus och hur sökningar på internet</p>

<p>särskild målgrupp.</p>	<p>Döden</p> <p>Kultur ges två definitioner, varav den ena innefattar konst, litteratur och musik.</p> <p>Övning. Beskriv den kultur där man växt upp, musik, konst och litteratur nämns som punkter att ta hänsyn till.</p> <p>Existentialism Diskuterar möjligheten att skapa egen tro genom globalisering och internet.</p> <p>Massmedias påverkan på livssynen</p> <p>En Hur tänker du?-övning om massmedias påverkan. Bl.a. personer, musik, dokusåpor.</p> <p>Övningsruta om musikens påverkan på människan och varför det ofta anses viktigt.</p> <p>Diskussion om kärlek och skilsmässor. Övning. Fundera över varför så många skiljer sig och om det kan bero på samhället med egoism, traditioner, könsroller,</p>	<p>new age tankar blivit självklarhet i väst och ger exempel som Stjärnornas krig och Da Vinci-koden.</p>	<p>ger över hundra miljoner sökresultat. Inga konkreta exempel.</p> <p>Under kapitlet Kristendomen diskuteras vad som för kristna kan ge mening i livet. Exempel på kärlek, konst, idrott och musik ges.</p> <p>I kapitlet Islam finns bild på en reklamskylt för en tygfirma. Används för att visa på hur även slöjan följer trender och mode i många länder.</p>
----------------------------------	--	---	--

	<p>ekonomi, förväntningar, filmer och TV.</p> <p>I diskussion om homosexualitet. Övning angående naturligt-onaturligt. Disneyfilmer används som exempel på hur djur framställs som mänskliga.</p> <p>Under diskussion om fundamentalism. Övning. Varför tänker man som man gör när man tänker på fundamentalism? Beror det på erfarenhet, tidningar, tv, mm?</p> <p>Under diskussion om fundamentalism. Övning. Studera hur fundamentalism används i media, tidningar, internet mm.</p> <p>Under diskussion om döden. Förklarar att vissa har behov att lämna något efter sig, som böcker, tavlor, musik eller barn.</p>		
<p>Börge Ring, <i>Religion och sånt 1</i>, Liber, Stockholm, 2013.</p>	<p>Diskuterar existentialism och identitet</p> <p>Övning. Eleverna</p>	<p>Kapitlet Nya religiösa rörelser</p> <p>Övning. Eleverna ska diskutera kring</p>	<p>Under kapitlet Judendom används Stjärnornas Krig som exempel. Den gudomliga Kraften</p>

	<p>ska ringa in lite av sin egen identitet. Musik, konst och litteratur</p>	<p>rockbands användande av satanistiska symboler på konserter och skivomslag.</p>	<p>jämförs med Gud. En fundera på övning.</p> <p>Under kapitlet Islam finns på bild på Nzinga Knight, en muslimsk designer i New York som förbereder inför en modevisning.</p> <p>Under kapitlet Hinduism – santana dharma finns bild på en sida från en tecknad serietidning som handlar om guden Krishna.</p> <p>Under kapitlet Hinduism – santana dharma finns en övning som diskuterar Bollywood.</p>
<p>Nils-Åke Tidman, Kerstin Wallin, Relief Livsvägar – Religionskunskap för kurs 1, Gleerups, Malmö, 2012.</p>	<p>”Alla har en livsåskådning” – underkapitel i ”Varför religion?”</p>	<p>”Tema: Nya religioner”</p>	<p>I ”Varför religion” en intervju med Felicia Gilljam om ateism. Hon nämner hur hon träffade sin pojkvän på nätet genom internetspelet <i>Star Wars Galaxies</i>.</p> <p>I ”Judendom” Övning. Läsaren ska söka på olika judiska författare.</p> <p>I ”Kristendom” intervju med Dejan Vukosavljevic. Han och hans familj har som rit att pussa en bild av en ikon var morgon. Han berättar att han lagt bilder brevid bilder av kändisar men att det är ikonerna som han små barn vet att de ska pussa.</p>

			<p>I "Hinduism". Diskuterar äktenskap i Indien genom hur den porträtteras på filmduken. Indien förklaras vara världens största producent av spelfilmer.</p> <p>I "Att tro och att veta" Om humanisterna. Förklarar att kritik mot humanisterna kan vara att deras icke-tro nästan blir en religion i sig själv.</p>
<p>Bengt Tollstadius, Ingemar Öberg, Per Bergström (Red.), <i>Mittpunkt Religionskunskap 1</i>, Studentlitteratur, Lund, 2006.</p>		<p>"Nya religiösa rörelser"</p> <p>Diskuterar spiritism och jämför "andra sidan" eller alternativa livsplan med Nangijala i <i>Bröderna Lejonhjärta</i> av Astrid Lindgren.</p> <p>Diskuterar satanism och nämner hur olika musikgenrer såsom death- och black metal har fått ungdomar att intressera sig för satanism. Nämner även att filmer med satanistiska motiv har väckt intresse.</p> <p>Övning om satanism. Fundera på hur satanism beskrivs i film och massmedia, nämna musikstilar som har kopplingar till satanism.</p>	<p>I "Religion- några frågor och svar" – "Sverige och världen". Jämför hur många människor man kommer i kontakt med i dagens samhälle i jämfört med 1500-talet. Exempelvis alla man ser på tv eller hör på radion.</p> <p>I "Etik och moral – vad du tycker och vad du gör" diskuterar sportstjärnor och om de verkligen förtjänar den höga lön de ofta får.</p> <p>"Etik och moral – vad du tycker och vad du gör". övning. Är en lönesättare och ska sätta ut löner till olika yrken. Ett är tennisproffs.</p> <p>"Etik och moral – vad du tycker och vad du gör" diskuteras en fråga att ta ställning till. Välja mellan att lägga de sista pengarna</p>

		<p>Diskuterar scientologkyrkan och att flera amerikanska filmstjärnor sympatiserar med den.</p> <p>Diskuterar voodoo och att genom Hollywoodfilmer förknippas det ofta med svart magi.</p>	<p>på donationer eller cd-skivor av favoritartisten.</p>
--	--	--	--